

DEWAN MAJLIS**Rabu, 6 Rejab 1440/13 Mac 2019****YANG DI-PERTUA
DAN AHLI-AHLI MAJLIS
MESYUARAT NEGARA****HADIR:****YANG DI-PERTUA**

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Seri Lela Dato Seri Setia Awang Haji Abdul Rahman bin Dato Setia Haji Mohamed Taib, PSNB., SLJ., PHBS., PJK., PKL., Yang Di-Pertua Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

**AHLI RASMI KERANA JAWATAN
(PERDANA MENTERI DAN
MENTERI-MENTERI):**

Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, Perdana Menteri, Menteri Pertahanan, Menteri Kewangan dan Menteri Hal Ehwal Luar Negeri, Negara Brunei Darussalam.

Duli Yang Teramat Mulia Paduka Seri Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah ibni Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, DKMB., DPKT., King Abdul Aziz Ribbon, First Class (Saudi Arabia), The Order of the Renaissance (First Degree) (Jordan), Grand Cross of Crown Order - G.K.K. (Netherlands), Medal of Honour (Lao), DSO (Singapore), Order of Lakandula with the Rank of Grand Cross (Philippines), The Order of Prince Yaroslav the Wise, Second Class (Ukraine), DSO (Military) (Singapore), PHBS., Menteri Kanan di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Laila Setia Bakti Di-Raja Dato Laila Utama Haji Awang Isa bin Pehin Datu Perdana Manteri Dato Laila Utama Haji Awang Ibrahim, DK., SPMB., DSNB., PHBS., PBLI., PJK., PKL., Penasihat Khas Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam dan Menteri di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam.

(Tidak hadir atas urusan rasmi)

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Seri Kerna Dato Seri Setia (Dr.) Haji Awang Abu Bakar bin Haji Apong, PSNB., DSLJ., SMB., PHBS., PIKB., PKL., Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Udana Khatib Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Badaruddin bin Pengarah Dato Paduka Haji Awang Othman, PSSUB., DPMB., PHBS., PBLI., PJK., PKL., Menteri Hal Ehwal Ugama, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Awang Haji Ali bin Apong, PSNB., DPMB., PJK., PIKB., PKL., Menteri Sumber-Sumber Utama dan Pelancongan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Pehin Datu Lailaraja Mejar Jeneral (B) Dato Paduka Seri Haji Awang Halbi bin Haji Mohd. Yussof, DPKT., SMB., PHBS., Menteri Pertahanan II, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Dr. Awang Haji Mohammad Isham bin Haji Jaafar, PSNB., DPMB., Menteri Kesihatan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Haji Awang Abdul Mokti bin Haji Mohd Daud, PSNB., SPMB., PJK., PKL., Menteri di Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Dr. Awang Haji Mohd. Amin Liew bin Abdullah, PSNB., SPMB., SNB., Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Kewangan dan Ekonomi II, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Awang Haji Erywan bin Pehin Datu Pekerma Jaya Haji Mohd. Yusof, PSNB., SPMB., PJK., PIKB., PKL., Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Ir. Awang Haji Suhaimi bin Haji Gafar, PSNB., SPMB., SNB., PIKB., PKL., Menteri Pembangunan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Dr. Awang Haji Mat Suny bin Haji Mohd Hussein, PSNB., DPMB., PJK., Menteri Tenaga (Tenaga dan Tenaga Manusia) dan Perindustrian, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Awang Haji Hamzah bin Haji Sulaiman, PSNB., DPMB., PJK., Menteri Pendidikan, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Dato Seri Setia Awang Abdul Mutalib bin Pehin Orang Kaya Seri Setia Dato Paduka Haji Mohammad Yusof, PSNB., SMB., PIKB., Menteri Pengangkutan dan Infokomunikasi, Negara Brunei Darussalam.

Yang Berhormat Mejar Jeneral (B) Dato Paduka Seri Awang Haji Aminuddin Ihsan bin Pehin Orang Kaya Saiful Mulok Dato Seri Paduka Haji Abidin, DPKT., SMB., Menteri Kebudayaan, Belia dan Sukan, Negara Brunei Darussalam.

AHLI YANG DILANTIK ORANG-ORANG YANG BERGELAR:

Yang Berhormat Pehin Datu Imam Datu Paduka Seri Setia Ustaz Haji Awang Abdul Hamid bin Bakal, PSSUB., DSNB., PHBS., PBLI., PKL.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu, DPKT., DPMB., SNB., PBLI., PJK., PKLP.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Putera Maharaja Dato Paduka Awang Haji Abdul Ghani bin Pehin Datu Pekerma Dewa Dato Paduka Awang Haji Abdul Rahim, DPMB., SNB., PJK., PKL.

AHLI YANG DILANTIK ORANG-ORANG YANG TELAH MENCAPAI KECEMERLANGAN:

Yang Berhormat Awang Haji Umarali bin Esung, PSB., PIKB., PKL.

Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid @ Sabli bin Haji Arsad, SMB.

Yang Berhormat Awang Ong Tiong Oh.

Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman.

Yang Berhormat Dayang Nik Hafimi binti Abdul Haadii.

Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari, PIKB.

Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad, PIKB.

AHLI YANG DILANTIK MEWAKILI DAERAH-DAERAH:

Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon, PSB., PJK., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Berakas 'B', Zon 1 - Daerah Brunei dan Muara.

Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Kamis, PSB., PJK., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Kota Batu, Zon 3 - Daerah Brunei dan Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Tahamit bin Haji Nudin, PSB., PIKB., Penghulu Mukim Gadong 'A', Zon 4 - Daerah Brunei dan Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari, Ketua Kampung Limau Manis, Zon 5 - Daerah Brunei dan Muara.

Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Haji Osman @ Othman, PSB., PIKB., PKL., Ketua Kampung Masjid Lama, Pekan Muara, Sabun dan Pelumpong, Zon 2 - Daerah Brunei dan Muara.

Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid bin Haji Mumin, PJK., PKL., Penghulu Mukim Liang, Zon 1 - Daerah Belait.

Yang Berhormat Awang Hanapi bin Mohd. Siput, PIKB., Ketua Kampung Labi I, Zon 2 - Daerah Belait.

Yang Berhormat Awang Haji Abdul Wahab bin Apong, SUB., PJK., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Tanjong Maya, Zon 1 - Daerah Tutong.

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit, PIKB., PKL., Penghulu Mukim Telisai, Zon 2 - Daerah Tutong.

Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu, SMB., PSB., PIKB., PKL., Penghulu Mukim Bokok, Kelima-lima Mukim Daerah Temburong.

HADIR BERSAMA:

Yang Dimuliakan Pehin Orang Kaya Pekerma Jaya Dato Paduka Awang Haji Judin Haji Asar, DPMB., SLJ., POAS., PHBS., PBLI., PJK., PKL., Jurutulis Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

Yang Mulia Dayang Rose Aminah binti Haji Ismail, PSB., PIKB., Timbalan Jurutulis Majlis Mesyuarat Negara, Negara Brunei Darussalam.

Mesyuarat mula bersidang pada pukul 9.00 pagi

Yang Dimuliakan Jurutulis:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Mesyuarat Pertama Dari Musim Permesyuaratan Kelima Belas Majlis Mesyuarat Negara bersidang pagi ini, iaitu hari yang keempat, Rabu, 6 Rejab 1440 bersamaan 13 Mac 2019, didahului dengan Doa Selamat.

DOA SELAMAT

Doa Selamat dibacakan oleh Yang Dimuliakan Pehin Khatib Dato Paduka Awang Haji Emran bin Haji Kunchang. (Imam Masjid Omar 'Ali Saifuddien).

Yang Berhormat Yang Di-Pertua:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
اَلْحَمْدُ لِلَّهِ
kerana dengan limpah rahmat dan izin-Nya jua, kita dapat lagi bersama-sama hadir pada pagi ini bersidang bagi hari yang keempat dalam Majlis Mesyuarat Pertama Dari Musim Permesyuarat Kelima Belas Majlis Mesyuarat Negara. Selawat serta salam ke atas Junjungan Besar kita, **سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** kaum kerabat, para sahabat serta pengikut-pengikut Baginda yang taat lagi setia hingga keakhir zaman.

Ahli-Ahli Yang Berhormat, Susunan Kerja pada pagi ini, kita mulakan dengan perbincangan mengenai Perkara V, Soalan-Soalan Yang Diberi Notis.

Yang Dimuliakan Jurutulis: Perkara V - Soalan-Soalan Yang Diberi Notis. Soalan No.5, Soalan Jawab Mulut

daripada Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri.

Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari: Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat, Soalan saya No.5 ditujukan kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri berkenaan dengan *Civil Services Leadership Pipeline*. Dengan ini saya mengumumkan untuk menarik balik soalan tersebut. Terima Kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua.

Yang Dimuliakan Jurutulis: Perkara V - Soalan-Soalan Yang Diberi Notis. Soalan No.6, Soalan Jawab Mulut daripada Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Kamis kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri.

Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Kamis: Yang Berhormat Yang Di-Pertua, Terima kasih.

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ Soalan ini ditujukan kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri. Soalan mengenai masalah pengangguran. Keadaan pengangguran di negara ini setiap tahun akan bertambah disebabkan kurangnya kekosongan jawatan-jawatan sama ada di pihak perkhidmatan awam ataupun pihak swasta. Untuk mengatasi perkara ini mungkin sebahagian daripada para graduan dapat diserapkan ke dalam Angkatan Bersenjata Diraja Brunei atau Pasukan Polis Diraja Brunei

dengan menamakan pasukan tersebut sebagai Pasukan Simpanan dengan perkhidmatan dalam tempoh 3 tahun dan mereka boleh diserapkan ke dalam Angkatan Bersenjata Diraja Brunei atau Pasukan Polis Diraja Brunei penuh selama 3 tahun bagi mereka yang berminat.

Saya percaya, mereka ini mempunyai kelayakan-kelayakan yang berlainan yang boleh membantu Angkatan Bersenjata Diraja Brunei atau Polis Diraja Brunei dalam bidang ketenteraan atau kepolisan. Sehubungan dengan itu, saya ingin bertanya adakah Akta-akta Angkatan Bersenjata Diraja Brunei dan Pasukan Polis Diraja Brunei membolehkan untuk menubuhkan Pasukan Simpanan seperti yang dimaksudkan di atas?. Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Terima kasih jua kepada Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Kamis. Pada menjawabnya, merujuk kepada Peraturan-Peraturan Am Pasukan Polis Diraja Brunei dan Akta Pasukan Polis Diraja Brunei Penggal 50 Undang-Undang Negara Brunei Darussalam tidak terdapat Peruntukan yang membolehkan Pasukan Polis Diraja Brunei untuk menubuhkan Pasukan Simpanan seperti Yang Berhormat cadangkan, kecuali bagi pengambilan pasukan untuk berkhidmat semasa perang atau darurat di bawah

Section 5 Akta Pasukan Polis Diraja Brunei Penggal 50.

Pada masa yang sama di bawah Akta Angkatan Bersenjata Diraja Brunei Penggal 149 juga tidak terdapat sebarang Peruntukan bagi pengambilan Pasukan Simpanan yang terdiri daripada pencari-pencari kerja kecuali Anggota Angkatan Bersenjata Diraja Brunei yang telah bersara. Walau bagaimanapun, Pasukan Polis Diraja Brunei masih giat dalam pengambilan anggota dan pegawai baru. Pasukan juga mengalu-alukan para pencari kerja untuk memohon dan berkhidmat bersama pasukan. Pengiklanan pengambilan anggota dan pegawai baharu akan disiarkan melalui laman sesawang Pasukan Polis Diraja Brunei. Setiap pemohon yang berminat untuk berkhidmat sebagai Anggota Polis Diraja Brunei hendaklah lulus dalam pemilihan dan perlu memenuhi kriteria yang telah ditetapkan oleh pihak Pasukan.

Untuk makluman Yang Berhormat jua, penubuhan Pasukan Simpanan di bawah Angkatan Bersenjata Diraja Brunei mahupun dan Pasukan Polis Diraja Brunei adalah bersifat jangka panjang dan mempunyai komitmen penuh, bukanlah bersifat sementara. Penubuhan Pasukan Simpanan yang berjangka pendek adalah dilihat tidak memenuhi keperluan bagi pasukan-pasukan simpanan yang dinyatakan tadi. Ia juga tidak selari usaha-usaha kerajaan pada ketika ini untuk memperkuat sektor swasta dan memperkembangkan industri-industri yang telah dikenal pasti.

Sekian terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Dimuliakan Jurutulis: Soalan Jawab Mulut No. 7 daripada Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri.

Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ Yang Berhormat Yang Di-Pertua. Kaola membawakan Tajuk Pengagihan Kekayaan (*Distribution of wealth*). Di dalam usaha sama kerajaan sama ada melalui penanaman modal luar secara langsung (*foreign direct investment*) atau syarikat-syarikat berkaitan kerajaan (*government link company*) sudah tentu ada peruntukan saham sebanyak beberapa peratus. Pertanyaan saya ialah, adakah dalam perancangan kerajaan untuk membukakan saham-saham tersebut untuk dijual kepada rakyat Negara Brunei Darussalam bagi membantu mereka mempunyai saham dalam syarikat-syarikat berkaitan kerajaan atau dalam syarikat usaha sama dan dengan yang demikian ia boleh memberikan pendapatan kepada mereka di samping menjana kepada agihan kekayaan kepada rakyat di negara ini. Terima kasih.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri: Terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Terima kasih jua kepada Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari. Bagi

soalan ini kaola telah berbincang dengan rakan sejawatan kaola, Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II bahawa beliau akan memberikan jawapan mengenainya.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan jua terima kasih kepada soalan Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari. Soalan Yang Berhormat tadi, adakah kerajaan membukakan peluang supaya orang ramai dapat melabur dalam syarikat-syarikat yang berkaitan dengan kerajaan dan jua beberapa *FDI* yang sedang ada dalam negeri ini?. Ini ada perbezaan dengan Tajuk Pengagihan Kekayaan (*Distribution of wealth*) ini, ada 2 perkara yang berbeza. Oleh sebab melabur dalam syarikat-syarikat berkaitan kerajaan ataupun di *FDI* bukan semestinya menjanjikan keuntungan.

Akan tetapi ia mempunyai berbagai-bagai risiko. Apa yang penting masa ini adalah untuk mengukuhkan lagi prestasi beberapa syarikat tersebut. Bukan saja dari segi prestasi kewangan tetapi jua mengenai korporat *government* dan jua *accountings standard operating procedure*. Apa yang penting pada masa ini reporting adalah untuk kerajaan untuk mengukuhkan lagi prestasi beberapa syarikat yang berkaitan dengan kerajaan sama jua *FDI* yang ada masa ini. Bukan dari segi prestasi kewangan tetapi jua *cooperate government Accounting Reporting Standard Operating Procedure*

Transparency of the Operation dan sebagainya. Sudah nanti syarikat ini bersedia untuk dibukakan kepada orang ramai satu *avenue* ialah untuk melalui bursa saham. Pada masa ini masih lagi dalam *improvement stage*.

Bila sudah bursa saham ini siap sedia, kitani boleh memikirkan manakah syarikat yang boleh kitani senaraikan bursa saham. Tidak semestinya boleh dibukakan untuk orang ramai. Kaola ingin mengambil kesempatan ini untuk mengongsikan mengenai kedudukan inisiatif kerajaan untuk membangunkan bursa saham yang inisiatif ini untuk menjana *eco system sebagai trading platform market, market makers, the traders, market research* mengambil masa. Dan jua untuk menjaga sistem *freeding* dalam bursa saham ini Peraturan-peraturan jua perlu disediakan seperti *listing rules* bagi syarikat-syarikat berkenaan. *Trading rules* dan *brokerage* supaya usaha sama tidak kita tiada peluang untuk orang ramai melaksanakan *crisis manipulation* ataupun *insider trading*. Itu sahaja kaola akan mengkongsikan bagi menjawab persoalan dari Yang Berhormat tadi. Terima Kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua.

Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid bin Haji Mumin: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Yang Berhormat Yang Di-Pertua. Kaola sukacita menghubungkaitkan dengan soalan bertulis yang disampaikan tadi oleh Yang Berhormat Awang Haji Mohimin mohon izin juga. Sebagaimana keterangan yang telah diberikan tadi daripada Yang Berhormat Menteri

di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II.

Kaola merasakan perkara ini patutnya sudah dapat dilakukan atau sudah dapat peluang-peluang diberikan kepada masyarakat atau rakyat Negara Brunei Darusaalam bagi memberikan peluang kepada rakyat menyertai dalam saham-saham perusahaan ini.

Kalau diikut, banyak syarikat gergasi kita ini yang sudah wujud berpuluh tahun yang lalu yang sepatutnya peluang itu telah diberikan kepada rakyat. Umpamanya, syarikat-syarikat minyak kita di Brunei. Kalau boleh sepertinya sudah dirancang supaya ada penyertaan daripada masyarakat. Umpamanya kalau diikut, syarikat minyak Brunei sudah membuat beberapa anak-anak syarikat yang akan dapat membuat suatu pengeluaran bukan sahaja berunsurkan daripada gas dan minyak, mereka akan membuat sesuatu supaya ada syarikat yang dilahirkan atau diwujudkan sama ada syarikat itu merupakan pertanian dan sebagainya dengan permodalan yang ada daripada syarikat-syarikat tersebut.

Contohnya, *LNG* diberi peluang membuka saham kepada masyarakat luar negeri tapi mereka dapat membuka anak-anak syarikat dari bentuk lain seperti pertanian, perusahaan dan sebagainya dengan modal yang didapati daripada penghasilan syarikat itu. Ini diberikan peluang kepada masyarakat untuk membukai dan menyertai bursa saham tersebut.

Apatah lagi nampaknya terdapat syarikat-syarikat secara langsung bermodal memberi peluang-peluang sebegini kepada masyarakat supaya dapat sama-sama menikmati hasil-hasil daripada usaha-usaha untuk negara.

Jadi, kaola bercadang supaya syarikat-syarikat gergasi ini akan cuba membuka dan melahirkan anak syarikat dan memberi peluang kepada masyarakat dan rakyat Brunei. Sekian, terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua. Terima kasih juga atas soalan Yang Berhormat. Seperti mana kaola telah terangkan tadi pelaburan ini bukannya semestinya menjanjikan keuntungan tetapi akan mempunyai berbagai-bagai risiko juga.

Jadinya, bukan semua syarikat berkaitan dengan kerajaan itu dapat dibukakan kepada orang ramai. Pelaburan ini memang banyak peluang di tempat lain juga, di bank-bank banyak juga melabur. Bukan semestinya melalui saham-saham syarikat yang berkaitan dengan kerajaan. Ada juga satu dua syarikat yang pada masa ini yang berkaitan dengan *FDI* sudah ada orang ramai ikut serta melabur dalam syarikat tersebut.

Tetapi mesti kitani fikirkan juga adalah satu tanggungjawab kepada kerajaan juga sebelum membukakan syarikat ini kepada orang ramai dengan memastikan syarikat-syarikat berkenaan adalah

sustainable, profitable untuk mengurangkan risiko kepada orang ramai yang melabur dalam syarikat-syarikat tersebut. Itu sahaja yang kaola kongsikan terima kasih.

Yang Dimuliakan Jurutulis: Soalan seterusnya Soalan No.8 daripada Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu kepada Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Bencana alam merupakan cabaran yang dihadapi oleh banyak masyarakat di seluruh dunia yang disebabkan oleh pertukaran iklim dan ia boleh sahaja berlaku di luar jangkaan.

Di Negara Brunei Darussalam, walaupun secara geografinya memang terhindar daripada bencana seperti gempa bumi, letupan gunung berapi dan tsunami, namun impaknya masih dapat dirasai daripada kejadian-kejadian bencana alam di rantau luar. Negara ini mungkin ikut terjejas daripada *tail end* taufan-taufan yang melanda negara-negara di rantau ini.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ Pusat Pengurusan Bencana Kebangsaan (*NDMC*), selaku sebuah agensi kerajaan yang diamanahkan untuk memikul tanggungjawab

pengurusan bencana di negara ini, bertindak bersama-sama dengan agensi-agensi lain termasuklah Majlis Bencana Kebangsaan telah membuat rangka persediaan awal khususnya dalam konteks *Strategy Mitigation, Preparedness Response And Recovery* bagi memastikan kesejahteraan negara dan masyarakat apabila berlakunya sebarang bencana.

Perancangan - perancangan dan mekanisme tindakan ini selaras dengan strategi dan tindakan pelaksanaan multiagensi dalam *Strategic National Action Plan For Disaster Risk Reduction* (dari tahun 2012 hingga 2025). Prosedur tetap operasi kerajaan *NASOP* dan Perintah Pengurusan Bencana 2006. Pihak Pusat Pengurusan Bencana Kebangsaan sedang giat melaksanakan Program Pengurusan Risiko Bencana di Peringkat Masyarakat, *Community Based Disaster Risk Management (CBDRM)* dengan memberi penekanan terhadap penerapan risiko bencana dengan mengambil kira bahawa masyarakat sentiasa terdedah kepada pelbagai bentuk ancaman bencana dan perlu diberi latihan dalam mengurangkan risiko bencana dan juga bagi menghadapi keadaan bencana.

Duli Yang Teramat Mulia Paduka Seri Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah ibni Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, Menteri Kanan di Jabatan Perdana Menteri sangat prihatin mengenai ini dan telah bersabda di Majlis Mesyuarat Bencana Kebangsaan

2016 yang antara lain: "sesebuah negara dan rakyatnya yang sudah diperkasa dengan budaya bersedia adalah merupakan komponen pengurusan bencana paling berkesan apabila berdepan dengan kejadian bencana". Soalan saya:

1. Apakah perkembangan terkini Program Pengurusan Risiko Bencana di Peringkat Masyarakat (*CBDRM*) khususnya dalam memberikan penekanan terhadap penerapan amalan mengurangkan risiko bencana dengan mengambil kira bahawa masyarakat kita sangat terdedah kepada pelbagai bentuk ancaman bencana dan perlu diberi latihan dalam mengurangkan risiko bencana dan juga bagi menghadapi keadaan bencana;
2. Adakah program ini akan dilartakan ke institusi-institusi kerajaan, pendidikan dan swasta, badan-badan sukarelawan dan organisasi bukan kerajaan (*NGOs*) termasuklah juga Majlis Perundingan Kampung dan Mukim supaya budaya bersiap siaga (*preparedness culture*) ini dapat difahamkan kepada semua lapisan masyarakat dan dengan adanya pendekatan-pendekatan ini isu kepentingan negara diambil tindakan secara holistik. Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Terima kasih kepada soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat

Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu dan keprihatinan Yang Berhormat itu.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ sukacita saya kongsikan bahawa memperkukuhkan lagi penerapan amalan pengurangan risiko bencana, program pengurusan risiko bencana di peringkat masyarakat atau *Community Based Disaster Risk Management (CBDRM)* telah menggunakan dua kaedah iaitu:

1. **Kaedah Pertama,** iaitu mengekalkan latihan asas Program *Community Based Disaster Risk Management (CBDRM)* yang berjalan di *CAE-Brunei Multi Purpose Training Centre (CAE Brunei MPTC)* bagi memanfaatkan kepakaran dan fasiliti serta kemudahan yang lebih lengkap di pusat latihan berkenaan.; dan
2. **Kaedah Kedua,** ialah pelaksanaan *Community Based Disaster Risk Management (CBDRM)* kepada semua masyarakat khususnya di mukim dan kampung iaitu melalui penyertaan Majlis-Majlis Perundingan Mukim dan Kampung. Bagi kaedah kedua ini, pelaksanaan akan ditumpukan kepada kawasan yang mudah terdedah kepada risiko bencana seperti banjir, tanah susur dan sebagainya.

إِنْ شَاءَ اللَّهُ dengan penggunaan kedua-dua kaedah ini, Pusat Pengurusan Bencana Kebangsaan (*NDMC*) menjangkakan penyertaan sebanyak 20 buah mukim seluruh negara sehingga penghujung

tahun 2019 iaitu tambahan kepada 35 buah kampung daripada 17 buah mukim yang telah mengikuti Program Asas *Community Based Disaster Risk Management (CBDRM)* sebelum ini.

Pada tahun ini juga, Pusat Pengurusan Bencana Kebangsaan (*NDMC*) akan terus bekerjasama dengan pihak *CAE-Brunei MPTC* dalam mereviu semula modul pembelajaran *CBDRM* yang sedia ada bagi memastikan ianya adalah mengikut amalan-amalan terbaik yang diguna pakai serta selaras dengan piawaian antarabangsa. Antara lain pengisian baharu adalah seperti tatacara tindakan masyarakat dalam menghadapi bencana luar jangkaan. Contohnya, kejadian gegaran, gempa bumi dan tsunami.

Sehubungan itu, beberapa peserta *CBDRM* yang pernah mengikuti asas program berkenaan akan dijemput bagi mengikuti program '*Intermediate CBDRM*' yang mengandungi modul berupa latihan amali '*Training Of Trainers*' bagi kesiapsiagaan masyarakat dalam menghadapi bencana. Para peserta yang mengikuti *Intermediate CBDRM* ini nanti akan diiktiraf sebagai Penyelaras Kesiapsiagaan Bencana atau *Disaster Preparedness Coordinator*. Mereka ini berperanan selaku '*advocator*' bagi melarutkan program *CBDRM* kepada para belia dan masyarakat secara amnya melalui persatuan-persatuan dan di mukim serta kampung masing-masing.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Mengenai soalan no.2 sama ada Program *CBDRM*

akan dilarutkan kepada institusi-institusi kerajaan, pendidikan, swasta, badan-badan sukarelawan dan *NGOs*, Program *CBDRM* ini telah dilarutkan kepada sektor berpendidikan melalui *Program School Based Disaster Risk Management (SBDRM)* di *CAE-Brunei MPTC*. Sehingga Januari 2019 seramai 244 orang penuntut dan guru daripada 63 buah institusi pendidikan termasuk sekolah kerajaan dan swasta di keempat-empat daerah telah ikut serta dalam latihan *SBDRM* di *CAE- Brunei MPTC*.

Pada tahun ini, pihak *NDMC* akan terus bekerjasama dengan pihak sektor pendidikan bagi meneruskan program berkenaan kepada beberapa buah sekolah dan institusi-institusi pengajian tinggi di seluruh daerah iaitu dalam bulan Ogos dan Oktober.

Program *CBDRM* ini juga telah dijadikan modul tetap dalam latihan Program Khidmat Bakti Negara (*PKBN*). Baru-baru ini seramai 400 peserta *PKBN* telah mengikuti sesi taklimat yang merupakan pengenalan asas kepada Program *CBDRM* pada bulan Januari 2019 iaitu meliputi tajuk-tajuk penting seperti peranan dan tindakan belia dalam pengurusan risiko bencana ke arah menanam rasa tanggungjawab dan menanai sifat bersukarela dalam jati belia memberi sumbangan tenaga semasa operasi bantuan kemanusiaan. Para belia juga diseru untuk mengikuti program berbentuk kesiapsiagaan bencana bagi melengkapkan mereka dengan kerja-kerja bantuan dan sukarelawan pada saat terjadinya bencana.

Seterusnya, mengenai penglibatan Ahli-Ahli Majlis Perundingan Mukim dan Kampung pula, seramai 143 orang ahli Majlis Perundingan Mukim dan Kampung daripada 34 buah kampung di keempat-empat daerah telah diberikan latihan dan mereka ini akan seterusnya mengikuti 'Intermediate CBDRM Program' yang lebih menjurus kepada latihan amali 'Training Of Trainers' bagi kesiapsagaan masyarakat dalam menghadapi bencana seperti yang saya kongsi sebelum ini.

اللَّحْمَدُ لِلَّهِ program ini juga telah berjaya dilaratkan kepada 11 agensi bukan kerajaan dan badan-badan persatuan seperti Yayasan Sultan Haji Hassanal Bolkiah, Persatuan Pemuda-Pemudi Melayu (PERDA), Majlis Kesejahteraan Masyarakat (MKM) dan Kelab Komuniti Belia Transformasi.

إِنْ شَاءَ اللَّهُ pihak NDMC akan terus mengungkuhkan usaha-usaha untuk memperluaskan lagi skop atau *infiltration* bagi penyertaan program CBDRM ini dengan kerjasama semua pihak yang berkepentingan dari semasa ke semasa.

Dengan adanya penyertaan dan kerjasama semua pihak daripada lapisan masyarakat. إِنْ شَاءَ اللَّهُ, kita akan dapat secara bersama mencapai budaya bersiap saga demi kesejahteraan masyarakat dan kepentingan Negara Brunei Darussalam. Terima kasih Yang Berhormat Yang Di-Pertua.

Yang Berhormat Yang Di-Pertua: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Saya kira

cukuplah dulu persidangan kita ini membincangkan Perkara V, Soalan-Soalan Yang Diberi Notis. Dan bagi soalan-soalan seterusnya kita akan membincangkannya lagi pada hari-hari yang lain. إِنْ شَاءَ اللَّهُ

Pada ketika ini, saya kira adalah lebih berpatutan bagi kita untuk meneliti perkara-perkara yang perlu kita selesaikan dengan segera. Pada petang semalam, kita masih membincangkan Rang Undang-Undang (2019) Perbekalan, 2019/2020 di Peringkat Jawatankuasa. Maka bagi membolehkan kita dapat meneruskan dan membahaskan Tajuk-Tajuk dalam Jadual Rang Undang-Undang yang berkenaan itu satu per satu. Saya tangguhkan Persidangan Majlis Mesyuarat Negara ini dan kita akan bersidang semula di peringkat Jawatankuasa sepenuhnya.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)

(Mesyuarat bersidang sebagai Jawatankuasa)

Yang Berhormat Pengerusi: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Ahli-Ahli Yang Berhormat, kita sekarang bersidang di peringkat Jawatankuasa sepenuhnya. Pada petang semalam, kita telah meluluskan Jabatan Perdana Menteri dan Kementerian Pertahanan. Sebelum itu, saya telah difahamkan bahawa Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri ingin membuat kenyataan ataupun memberikan jawapan terhadap soalan-soalan yang telah ditimbulkan oleh Ahli-Ahli Yang Berhormat yang belum sempat dijawabnya. Saya

persilakan Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih kepada Ahli-Ahli Yang Berhormat. Kaola telah menerima beberapa soalan daripada rakan-rakan Ahli Yang Berhormat yang boleh dikatakan begitu banyak dan bertalu-talu datangnya. Maka kaola, cuba untuk menjawab satu per satu seperti mana yang telah dikemukakan oleh Ahli-Ahli Yang Berhormat.

Pertama kali, ialah soalan daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman, jiran saya. Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman telah mengemukakan persoalan mengenai Peningkatan Produktiviti Perkhidmatan Awam dengan mengambil kira perkembangan-perkembangan yang disebutkan.

Antaralain Revolusi Industri 4.0, Salah satu matlamat Institut Perkhidmatan Awam (IPA) ialah untuk membangun kapasiti, kompetensi warga perkhidmatan awam yang menjurus kepada pencapaian Wawasan Brunei 2035.

Ke arah itu, satu inisiatif sedang dalam perancangan yang memfokuskan pada mengenal pasti kompetensi teras yang perlu bagi membina kapabiliti warga perkhidmatan awam yang menerapkan

keupayaan dalam hala tuju strategik, budaya berprestasi, pengukuhan organisasi dan memperkasakan penglibatan pihak yang berkepentingan. Berhubung dengan Revolusi Industri Ke-4, IPA telah mengambil langkah-langkah strategik seperti berikut:

1. Memperkenalkan beberapa program baharu yang mempunyai ciri-ciri khusus yang dapat dikaitkan dengan impak Revolusi Industri 4.0 sekali gus dapat memberi manfaat kepada warga perkhidmatan awam dan juga sektor swasta. Antara program yang dimaksudkan ialah:
  - i. *Data Analytics in Public Policy, Towards Innovative Culture and Mindset.*;
  - ii. *Design Thinking.*; dan
  - iii. *Strategic Organisational Development Transformation.*
2. Menjalankan *Niche and Signature Programme* secara *targeted* dari segi tahap dan jenis penyertaan berdasarkan tema Revolusi Industri 4.0 atau *4IR*. Seperti "*4IR and its Impact on Public Service*", "*Embracing the 4IR: Unlocked Talent and Lead the Workforce through Digital Transformation.*;
3. Memasukkan komponen Revolusi Industri 4.0 sebagai *modul* Program-Program Pembangunan Kapasiti dan Kepimpinan yang berimpak tinggi; dan
4. Menjalankan Revolusi Industri 4.0 *Awareness Programme* melalui

penyertaan secara *civil service wide*. Selain Program Pembangunan Kapasiti, pihak IPA juga memasukkan elemen Revolusi Industri 4.0 dalam menerajui agenda dalam perkhidmatan awam melalui proram yang dipanggil *Public Service Innovators Programme*. Program ini disasarkan kepada para pengamal dan penggiat inovasi jabatan kerajaan yang telah berjaya mengetengahkan inovatif dalam menyelesaikan isu atau masalah dalam organisasi sehingga meningkatkan produktiviti oraganisasi berkenaan dalam menyampaikan perkhidmatan.

Melalui program ini, "*experiential learning journey*" akan dikendalikan ke negara luar yang dinilai maju dari segi inovatif, kepimpinan dan urus tadbir pada era Revolusi Industri 4.0.

Soalan seterusnya daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman ialah nisbah jumlah penjawat awam ialah bersamaan dengan 6 orang rakyat negara kita. Merujuk kepada laporan *World Bank*, Singapura disenaraikan sebagai negara yang mempunyai keberkesanan kerajaan yang terbaik di dunia yang sangat cekap, jujur dan professional. Cuma 1.5% sahaja yang bekerja dengan kerajaan iaitu perkhidmatan awam jika dibandingkan dengan Malaysia sebanyak 5.1% dan Brunei pula sebanyak 17.6%.

Apakah persediaan yang telah dilakukan oleh Institut Perkhidmatan Awam dan Jabatan Perkhidmatan Awam?.

Lebih dahulu saya mengucapkan sekali lagi kepada soalan yang telah dikemukakan. Pada menjawabnya indeks keberkesanan kerajaan ataupun *government effectiveness index* adalah untuk meningkatkan keberkesanan secara keseluruhannya dalam kerajaan. Indeks ini adalah merupakan *indicator* yang didefinisikan seperti berikut:

1. Persepsi terhadap kualiti penyampaian perkhidmatan.;
2. Kualiti perkhidmatan awam.;
3. Kualiti penggubalan dan pelaksanaan dasar kredibiliti dan komitmen kerajaan terhadap dasar-dasar tersebut.

Oleh yang demikian, pendekatan utama yang akan ditumpukan sebagai usaha untuk mencapai kedudukan tangga 20 di dunia, maka perkhidmatan awam di negara ini akan meningkatkan prestasi dan produktiviti dalam bidang-bidang perkhidmatan awam yang berkepentingan seperti *Ease of Doing Business*. Mengoptimumkan penggunaan e-Kerajaan untuk meningkatkan lagi dalam penyampaian perkhidmatan yang bertujuan sejajar dengan inisiatif *smart nation* dan juga keutamaan dalam Wawasan Brunei 2035.

Kalau dibandingkan dengan Singapura, diakui dan telah terbukti keterbukaan negara Singapura menerima revolusi teknologi dan *ranking* Singapura sentiasa menjadi ataupun menempati *top 5*

kadang-kadang *top 3 in the world*. Kejayaan Singapura itu sangatlah elok dijadikan contoh ikutan dan modul yang perlu dipelajari tetapi jangan dijadikan perbandingan kerana latar belakang, situasi dan keadaan keliling Singapura berlainan daripada kita dan begitu juga sejarah lamanya dalam tahun 50-an, 60-an dan 70-an.

Soalan berikut daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman. Adakah pihak Institut Perkhidmatan Awam atau Jabatan Perkhidmatan Awam merancang untuk mengenalkan sebuah program bagi membangunkan generasi akan datang iaitu kakitangan awam dan ahli politik mempunyai set kemahiran yang diperlukan?

Institut Perkhidmatan Awam sedang merancang *Strategic Development Program* yang merupakan program khusus untuk pembangunan kapasiti bagi *thinkers, analysis*, strategik yang berkhidmat dalam Perkhidmatan Awam melalui pendekatan pembelajaran secara *blended* dan *experiential* dalam membantu merangka strategik yang disasarkan (*targeted strategic*) untuk mencapai Wawasan Brunei 2035.

Objektif program ini ialah untuk membangun sekumpulan pakar tempatan sebagai *subject matters leaders* dalam bidang ataupun disiplin masing-masing di samping ia bertujuan melengkapkan peserta dalam kopetensi yang diperlukan dalam bidang penggubalan dasar kajian dan analisis.

Selain itu, program ini juga dapat membantu membentuk dasar yang efektif dan dapat dilaksanakan melalui holistik strategik dan *whole of nation approach*. Dalam masa yang sama, program ini memainkan peranan penting dalam menjana dan menghasilkan cadangan penambahbaikan serta penyelesaian yang pratikal untuk dipertimbangkan oleh *Central Agencies*. Pembentukan dasar dan agensi pelaksana dalam mengamalkan konsep *evidence based policy making*.

Lagi soalan daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman. Apakah yang telah dicapai oleh Jabatan Perkhidmatan Awam setakat ini berpandukan Pelan Strategik tersebut?.

Pelaksanaan Pelan Strategik Jabatan Perkhidmatan Awam bagi tahun 2016/2020 disejajarkan dengan pelaksanaan Rangka Kerja perkhidmatan awam *CSF* yang meliputi 3 tema iaitu; *leadership excellent, organisation performance* dan *pro-business public environment*. Sebahagian daripada objektif dan subinisiatif dalam rangka kerja ini adalah di bawah kawalan dan pemantauan Jabatan Perkhidmatan Awam.

Sebanyak 40% daripada program yang telah dirancang di bawah tema-tema berkenaan, telah pun dilaksanakan. Manakala selebihnya 60% sedang dilaksanakan seperti Program Kepimpinan *Civil Service Leadership Pipeline (CSLP)*, Sistem Pengurusan dan Penilaian Prestasi Baharu dan Rancangan

Penggantian melalui program *CSLP* dan sebagainya.

Lagi soalan daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman, mengenai dengan "Pelita Brunei" *rebranding*. Lebih dahulu saya ucapkan terima kasih juga tentang pemedulian terhadap "Pelita Brunei" ini. Mengenai menggunakan khidmat luar (*outsource*) penulisan dalam akhbar "Pelita Brunei", **اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ**, "terkeduhung" pada masa ini Jabatan Penerangan sedang meneliti beberapa cadangan bagi penjenamaan semula "Pelita Brunei" termasuklah aspek-aspek penambahbaikan penulisan serta penggunaan infografik.

Terima kasih juga diucapkan kepada Yang Berhormat atas cadangan dan perkara ini. **اِنْ شَاءَ اللّٰهُ** akan diteliti juga dari aspek kesesuaiannya. Pada masa ini memang ada artikel-artikel yang diperolehi dari sumber luar jabatan yang digunakan dalam "Pelita Brunei" bertujuan untuk meningkatkan jumlah pembaca "Pelita Brunei" di samping memperbanyakkan variasi penulisan. Ini juga bertujuan untuk mendukung *journalism* di negara ini.

Mengenai menyediakan sumber pendapatan untuk anak-anak tempatan, sukacita kaola menarik perhatian bahawa akhbar "Pelita Brunei" banyak memberikan *platform* kepada anak-anak tempatan untuk menyertai ruang-ruang di samping mengembangkan kreativiti mereka. Ia juga memberikan sagu hati

kepada pembuat-pembuat artikel-artikel tersebut seperti "Minda Pembaca", "Lensa", "Puisi", "Cerpen" dan banyak lagi. Habis sudah soalan daripada Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman.

Soalan berikut daripada Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari, tentang bagaimanakah inisiatif Jabatan Pengurusan diukur? Jabatan Perkhidmatan Pengurusan (*MSD*) mempunyai dua pendekatan dalam memantau dan menilai projek dan inisiatif agensi-agensi kerajaan seperti berikut:

1. Pemantauan melalui borang pembaharuan dan penambahbaikan yang diedarkan setiap tahun kewangan bagi mengukur pelaksanaan pembaharuan dan penambahbaikan dasar, akta, program atau projek dan dinilai mengikut 4 peringkat kitaran dasar *policy cycle* iaitu perancangan, pelaksanaan, pemantauan dan penilaian.; dan
2. Penilaian dalam program penggredan prestasi sektor awam melalui penerapan bintang dalam beberapa skop.;
  - i Penyediaan perancangan strategik dan pencapaian *KPI*.;
  - ii Dasar dan pelaksanaan.; dan
  - iii Pemedulian Pelanggan melalui pencapaian *TPOR*.

Projek dan inisiatif diukur melalui pencapaian projek dan inisiatif berkenaan maka adalah perlu bagi sebarang projek dan inisiatif mempunyai objektif yang jelas, spesifik, realistik dan mempunyai sukat-sukat tertentu dan seterusnya mendukung pencapaian perancangan strategik *KPI* dan Perkhidmatan Utama *Co-Business Agency* berkenaan.

Bagi memastikan projek dan inisiatif memberi impak positif terhadap masyarakat, agensi-agensi kerajaan disarankan untuk melaksanakan kaedah pelaksanaan awam oleh agensi-agensi kerajaan (*regular public engagement*) melalui empat kitaran dasar yang dinyatakan sebelum ini. *Regular public engagement* juga merupakan salah satu subinisiatif di bawah Rangka Kerja Perkhidmatan Awam dikuatkuasakan melalui Surat Keliling JPM Bil. 6/2018 bertarikh 30 April.

Di samping itu adalah menjadi tanggungjawab bersama juga bagi agensi-agensi kerajaan sentiasa memantau dan menilai secara berterusan projek dan inisiatif yang dijalankan untuk memastikan ia menepati objektif yang ditetapkan dan hasil yang dihasratkan.

Soalan berikutnya daripada Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu. Apakah perkembangan dapatan dan penemuan terbaharu dan terkini hasil daripada pengauditan tenaga manusia

dalam sektor perkhidmatan awam pada masa ini?

Terima kasih Yang Berhormat Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu. Jabatan Perkhidmatan Awam melalui Unit Audit Tenaga Manusia telah melaksanakan pengauditan ke atas 13 buah agensi kerajaan dari tahun 2008 sehingga pada masa ini. Antara lainnya dapat membantu jabatan yang diaudit memastikan penggunaan tenaga manusia secara optimum dan dalam masa yang sama memberikan gambaran masalah yang bakal dihadapi jika langkah-langkah awal tidak diambil mengenainya. Secara amnya, hasil dapatan daripada pengauditan tenaga manusia, dapatlah dirumuskan dalam 4 aspek iaitu dari aspek *needs, organisation, number and grades* seperti berikut:

1. Dari segi keperluan *needs*, terdapat beberapa jawatan yang *obsolete* dan tidak lagi relevan dengan keperluan jabatan pada masa ini. Ini mengakibatkan penjawat jawatan-jawatan itu tidak mengendalikan tugas-tugas yang bukan dalam bidangnya.;
2. Dari segi struktur organisasi terdapat struktur organisasi beberapa jabatan mengelirukan. Jarak pengawalan kurang teratur dan peningkatan pengurusan *reporting system* juga tidak teratur.

Dari segi jumlah keramaian kakitangan pada amnya jumlah keramaian

kakitangan termasuk bebanan tugas adalah pada tahap optimum walau bagaimanapun, pembahagian tugas dalam kalangan kakitangan didapati tidak seimbang yang mengakibatkan seolah-olah kekurangan kakitangan. Terdapat juga tugas-tugas dikendalikan bertindih-tindih (*overlapping of work*) yang membawa kepada pembaziran sumber tenaga manusia.

Yang terakhir, iaitu dari segi tangga gaji. Pada amnya, jawatan-jawatan yang ada di jabatan-jabatan yang telah diaudit bersesuaian dalam melaksanakan peranan dan tugas berkenaan. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa jawatan di jabatan-jabatan yang telah diaudit memerlukan penyelarasan tugas dan tanggungjawab. Oleh itu, adanya keperluan untuk mereviu dan memperkemas skim-skim perkhidmatan bagi sesuatu jawatan.

Oleh itu, kementerian/jabatan yang telah diaudit disarankan untuk mengambil tindakan yang bersesuaian hasil daripada dapatan audit kakitangan berkenaan untuk mengoptimumkan sumber yang sedia ada seperti tenaga manusia, struktur organisasi, tugas dan tanggungjawab dan sebagainya.

Seterusnya, Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu mengemukakan soalan. Apakah sudah ada dihasilkan kertas-kertas cadangan bagi menambah jumlah cuti pekerja-pekerja perkhidmatan awam dalam perkhidmatan bergaji hari dan jika

ada apakah hasil penelitian kertas-kertas cadangan tersebut?

Terima kasih Yang Berhormat. Penelitian semula secara menyeluruh hal-ehwal kemudahan cuti dalam perkhidmatan awam sedang diungkapkan bertujuan melihat kesesuaian peraturan cuti yang digunakan masih relevan dan memerlukan penambahbaikan mengikut keadaan pada masa ini. Ia termasuk hal-ehwal cuti bagi perkhidmatan dalam jawatan bergaji hari.

Walaupun bagaimanapun, kalau ditilik dari jumlah cuti kitani ini, usul-usulnya kitanitah yang banyak cuti, kalau dibandingkan dengan negara-negara lain. Jadi bisaitah kitani mengira-ngira dahulu ataupun mencongak-congak macam manakan kitani 'usai' cuti-cuti kitani ini. Jawapan ini selajur sebagai jawapan kepada soalan Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu mengenai cuti perkhidmatan swasta.

Soalan seterusnya, juga daripada Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu. Adakah perancangan daripada pihak Jabatan Perdana Menteri untuk mengkaji semula peraturan berkenaan iaitu dengan turut memberikan kelonggaran bagi semua bahagian warga perkhidmatan awam untuk dapat terlibat dengan aktiviti dan pekerjaan lain?

Jawapannya. Pihak kerajaan memberikan kelonggaran bagi penjawat awam untuk terlibat dalam membuat pekerjaan luar dan usaha-usaha

perniagaan kecil secara sambilan bagi menampung perbelanjaan keluarga masing-masing dengan syarat tidak menjejaskan prestasi kerja seharian dan dengan syarat mendapat kebenaran lebih dahulu.

Dalam hal ini, perlulah juga diambil perhatian bahawa penjawat awam mempunyai peranan dan tanggungjawab yang besar dan berat dalam menyumbangkan ke arah kemajuan dan pembangunan negara serta memeduli kesejahteraan orang awam.

Dalam melaksanakan peranan dan tanggungjawab berkenaan memerlukan komitmen yang tinggi dalam semua peringkat penjawat awam, lebih-lebih lagi usaha kita semua ke arah mencapai Wawasan Brunei 2035. Oleh itu, perlulah ditekankan bahawa perkara ini hendaklah diseimbangkan dengan keperluan pihak penjawat awam untuk melaksanakan peranan dan tanggungjawab dengan penuh komitmen dan fokus kepada menjana hasil yang dihasratkan. Walau bagaimanapun, perkara ini akan dilihat sama ada terdapatnya keperluan untuk dibuat penelitian semula mengenainya.

Soalan berikutnya, ialah daripada Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit, yang bertanyakan sejauh manakah keberkesanan dan tindakan jabatan-jabatan berkenaan hasil permuzakarahannya berkenaan dan apakah perancangan Program Muzakarah Penerangan ini seterusnya?

Lebih dahulu diucapkan terima kasih kepada Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit mengenai Program Muzakarah Penerangan ini. Program Muzakarah Penerangan merupakan satu platform masyarakat kampung berpeluang untuk berdialog bersama agensi-agensinya kerajaan dan bukan kerajaan bagi mendapatkan penjelasan secara langsung (*on the spot*) daripada pihak-pihak berkenaan mengenai isu-isu dan permasalahan mukim dan kampung yang dibangkitkan.

Di samping itu, ia juga sebagai wadah untuk mengeratkan lagi hubungan antara kerajaan dengan rakyat. Keberkesanan program ini sangat bergantung pada penyertaan atau kesudian seseorang jabatan itu dalam menyertai program ini dan juga bergantung pada penerimaan orang ramai ke atas *response* yang diberikan.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ setakat ini program yang dikoordinasikan oleh Jabatan Penerangan ini telah berhasil mengumpulkan pihak berwajib yang dihasratkan untuk memberikan penerangan atas seseorang isu. Manamana isu berbangkit yang memerlukan masa untuk diselesaikan seperti memerlukan peruntukan, ia akan dipantau dari semasa ke semasa dan seterusnya akan diambil tindakan oleh agensi berkenaan.

Menerusi program ini juga, agensi-agensinya kerajaan akan dapat menerangkan tugas dan tanggungjawab masing-masing dan seterusnya 'memberigakan' dasar-dasar

serta pencapaian-pencapaian kerajaan. Untuk makluman Yang Berhormat, program ini lazimnya dilaksanakan 4 ke 5 kali dalam setahun dan setakat ini Jabatan Penerangan telah berjaya melaksanakan 8 kali di kesemua daerah iaitu di Mukim Gadong 'A', Mukim Kilanas, Mukim Pengkalan Batu, Mukim Sengkurong, Mukim Gadong 'B', Mukim Bukit Sawat dan Mukim Telisai dan **إِنْ شَاءَ اللَّهُ**, akan diadakan di Mukim Amo dalam masa terdekat ini.

Jabatan Penerangan akan sentiasa terus mempertingkatkan lagi permuzakaran seumpama ini bagi mengukuhkan lagi hubungan kerajaan dan masyarakat akar umbi sesuai dengan misi jabatan bagi membudayakan masyarakat bermaklumat.

Soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Haji Lahit juga. Bagaimanakah sistem atau syarat kenaikan pekerja *Open-Vote* ini untuk mendapat gaji bulan?

Adalah dimaklumkan bahawa jawatan-jawatan *Open-Vote* adalah jawatan bergaji bulan iaitu seseorang yang telah berkhidmat sekurang-kurangnya 5 tahun dalam perkhidmatan bergaji hari yang telah disokong oleh Ketua Jabatan mengikut dengan syarat-syarat yang ditetapkan. Lantikan ke dalam perkhidmatan *Open-Vote* adalah berpandukan kepada keperluan jabatan dan bidang tugas yang dilaksanakan dan bukannya berasaskan kelulusan yang dipegang pekerja bergaji hari berkenaan. Tangga gaji dalam perkhidmatan *Open-Vote* diselaraskan berpandukan

bidang tugas jawatan-jawatan (*established post*) yang terdapat dalam Anggaran Perbelanjaan. Sebagai contoh seorang pekerja bergaji hari yang berkelulusan 1 *GCE 'O' level*/menjalankan tugas sebagai seorang pembersih akan disokong sebagai Pekerja Tingkat V dalam tangga gaji F1-2 EB3 *Open-Vote* kerana jawatan pembersih dalam *established post* adalah dalam tangga gaji 'F'.

Soalan daripada Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon. Apakah kiranya dicadangkan bagi mana-mana pegawai yang akan bersara yang tidak mencukupi tempoh perkhidmatan 4 tahun berakhirnya agar dapat diberikan hak istimewa elaun cuti secara pro rata dalam erti kata lain pegawai tersebut tidak akan menerima elaun cuti sepenuhnya yang lazimnya diterima.

Bagi menjawabnya. Lebih dahulu sukacita kaola mengucapkan terima kasih atas soalan Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon mengenai pegawai yang bersara. Cadangan ini diambil baik dan akan diteliti seterusnya dipertimbangkan mengenai kajian semula berkenaan dasar tersebut.

Soalan daripada Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon mengenai TPOR Pejabat Suruhanjaya Perkhidmatan Awam yang ingin tahu bagi proses pengisian satu-satu jawatan kosong bermula daripada pengiklanan jawatan-jawatan sehinggalah pengisian jawatan.

Tempoh TPOR bagi proses pengisian jawatan ialah 63 hari dari tarikh tutup iklan sehingga pertimbangan Suruhanjaya Perkhidmatan Awam (SPA). Jawatan-jawatan yang dikosongkan dijangkakan kosong disebabkan pegawai-pegawai yang bersara boleh dihadapkan ke SPA untuk proses iklan 6 bulan sebelum pegawai berkenaan bersara.

Perkara ini telah pun 'diberigakan' kepada ketua-ketua jabatan dan pengarah-pengarah pentadbiran di kementerian-kementerian dalam siri taklimat dan sesi konsultasi yang diadakan oleh pejabat SPA. Mekanisme pengisian jawatan kosong dilaksanakan berasaskan Peraturan-Peraturan Pegawai-pegawai Kerajaan, Lantikan-Lantikan dan Kenaikan Pangkat Akta Suruhanjaya Perkhidmatan Awam Penggal 83 yang proses iklan penilaian calon ujian dan temu duga adalah masih perlu bagi memastikan pelantikan calon yang telus, adil dan saksama.

1. Soalan yang dikemukakan oleh Yang Berhormat Awang Haji Abd. Hamid bin Haji Mumin mengenai Radio Televisyen Brunei. Adakah satu peraturan yang boleh menekankan di jabatan-jabatan kerajaan atau sektor swasta dan pengusaha-pengusaha supaya lebih memberi kepentingan kepada siaran Radio Televisyen Brunei, Negara Brunei Darussalam harus lebih kita utamakan.? Soalan ini telah pun dijawab kelmarin. Saya mengucapkan terima kasih atas soalan tersebut. Adalah difahami

bahawa siaran RTB memang bersaing dengan siaran-siaran luar negara.

Dalam hal ini, sukacita memohon kerjasama kementerian-kementerian dan jabatan-jabatan serta pihak swasta untuk mengutamakan saluran-saluran RTB di kaunter-kaunter perkhidmatan pelanggan masing-masing. Pihak RTB sentiasa memberikan kerjasama terutama dari segi bantuan dan nasihat teknikal bagi menjayakan perkara ini. Sehubungan itu juga, pihak RTB akan secara berterusan memperbaiki lagi rancangan-rancangan televisyen dari semasa ke semasa.;

2. Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Haji Osman @ Othman mengemukakan soalan mengenai status terkini dan bilangan kekosongan jawatan-jawatan yang terdapat di kementerian-kementerian dan jabatan-jabatan kerajaan yang masih dibekukan dan tidak diisikan. Apakah dan kenapakah jawatan tersebut dibekukan.?

Sebagai jawapannya, mengenai pembekuan jawatan adalah dimaklumkan bahawa pada masa ini tidak lagi ada jawatan yang dibekukan. Untuk makluman, Jabatan Perdana Menteri mengambil perhatian yang serius dalam mengisikan jawatan-jawatan kosong. Antara langkah yang telah diambil ialah per muzakarah secara berterusan antara Jabatan Perdana Menteri dengan kementerian-kementerian. Objektif

permuzakarahannya untuk mengenal pasti jawatan-jawatan yang perlu diisikan dengan segeranya. Setiap kementerian dan jabatan telah diberikan jumlah sasaran jawatan yang perlu diisikan.

Mengenai permohonan keseluruhan yang diterima oleh Suruhanjaya Perkhidmatan Awam, adalah dimaklumkan bahawa sejak tahun 2015 hingga Februari 2019 Suruhanjaya Perkhidmatan Awam telah menerima 1,710,715 permohonan.;

3. Soalan daripada Yang Berhormat Nik Hafimi binti Abdul Haadi mengenai meminta penjelasan tentang jawatan tenaga kerja dan Peruntukan di bawah Tajuk Keselamatan Siber.

Keselamatan Siber adalah satu fungsi yang dianggap penting dan sentiasa diberi keutamaan. Perkhidmatan e-Kerajaan di bawah EGNC perkhidmatan projek (*management security services*) dilaksanakan secara *outsource* kepada pihak *Information Technology Protective Security Services (ITPSS)*. Projek ini bertujuan memantau, melindungi dan mengukuhkan infrastruktur dan aset-aset kerajaan dengan dibantu oleh pihak EGNC. Dengan mengambil kira isu keselamatan siber kepada imej, integriti dan keselamatan negara, pihak kerajaan memberi perhatian tinggi kepada tanggungjawab bagi memastikan keselamatan siber terus dapat ditangani dengan sebaiknya.

Untuk makluman bersama, Menteri Pengangkutan dan Info Komunikasi telah dilantik menjadi *Minister In Charge* bagi keselamatan siber. Pihak kerajaan sedang berusaha dan dalam perancangan akhir pada penubuhan Pusat Keselamatan Siber yang antaranya berfungsi sebagai sebuah urus tadbir di peringkat kebangsaan bagi memantau aspek keselamatan siber. Barangkali Menteri Pengangkutan dan Info Komunikasi mungkin akan dapat memberikan pencerahan selanjutnya mengenai perkara ini.;

4. Soalan berikutnya daripada Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari mengenai e-Perkhidmatan.

Untuk makluman bersama, pada masa ini ada 90 e-Perkhidmatan dari 28 sistem e-Kerajaan yang boleh diakses melalui *portal.gov.bn*. Dalam hal ini, ada beberapa projek baharu di bawah RKN-11 yang akan memberikan perkhidmatan kepada orang ramai yang mana pelaksanaan sistem-sistem berkenaan adalah di bawah kawalan agensi-agensi berkenaan. Antaranya seperti berikut:

- i. Online housing application and finance billing system.;*
- ii. National labour management system.;*
- iii. Halal certification system.;*
- iv. National registration system.;* dan
- v. National welfare system.*

Sebahagian daripada strategi perkhidmatan awam adalah untuk menyediakan perkhidmatan atas talian bagi meningkatkan pemberian perkhidmatan agar ia lebih efisien dan memudah cara orang ramai untuk mendapatkan perkhidmatan.

Senarai tersebut di atas hanya sebahagian yang dikenal pasti. Pusat Kebangsaan E-Kerajaan (*EGNC*) *إِنْ شَاءَ اللَّهُ* akan sentiasa bekerjasama dengan agensi-agensi kerajaan dalam pelaksanaan penyeliaan perkhidmatan atas talian.;

5. Soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari, mengenai jawatan yang ditawarkan melalui akhbar "Pelita Brunei" yang dipohon oleh belia yang belum mempunyai pekerjaan sama ada pemegang 'A' Level, 'O' Level, *IBTE*, *OND*, *HND*, Sarjana Muda sehingga Sarjana.

Selaras dengan Surat Keliling Jabatan Perdana Menteri Bil. 14/2005 menyatakan Suruhanjaya Perkhidmatan Awam bertanggungjawab sepenuhnya ke atas semua pengiklanan jawatan kosong. Kaedah pengiklanan seperti dalam peraturan Pegawai-Pegawai Kerajaan, Lantikan dan Kenaikan-Kenaikan pangkat Akta Suruhanjaya Perkhidmatan Awam Penggal 83. Ada 3, iaitu menurut:

- i. Bab 7a dibukakan kepada orang ramai termasuk pegawai-pegawai dan kakitangan kerajaan yang sedang berkhidmat.;

ii. Bab 38a dibukakan kepada semua pegawai dan kakitangan yang sedang berkhidmat di kementerian dan jabatan kerajaan sahaja.;

iii. Bab 38b dibukakan kepada semua pegawai dan kakitangan yang sedang berkhidmat dalam kementerian dan jabatan itu sahaja.

Berdasarkan kepada perangkaan sepanjang tahun 2015 hingga Februari, 2019, jumlah calon yang dilantik dalam kalangan anak-anak muda yang belum bekerja adalah lebih banyak berbanding calon dikalangan warga perkhidmatan awam. Dalam tempoh tersebut sejumlah 3,493 anak-anak muda telah dilantik iaitu lebih 60% warga perkhidmatan awam.;

6. Soalan daripada Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu mengenai Jabatan Mufti Kerajaan. Adakah pihak perancangan Jabatan Mufti Kerajaan untuk mengeluarkan buku-buku fatwa atau Irsyad Hukum dengan peralatan digital.?

Terima kasih kepada Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu yang telah menimbulkan persoalan walaupun telah saya jawab semalam, tetapi ada lagi ditambah sedikit.

Berkaitan dengan mengeluarkan fatwa dan Irsyad Hukum dalam bentuk digital, diakui bahawa ia merupakan satu kaedah penyebaran

yang diguna pakai masa ini sebagai landasan yang mudah bagi masyarakat umum untuk mendapatkan maklumat.

Jabatan Mufti Kerajaan sebelum ini telah pun menimbangkan kemungkinan untuk ia digunakan melihat kepada nilai positif dan penggunaannya. Walau bagaimanapun, setelah diteliti dan dinilai dari sudut negatif penggunaannya, perlulah dipertimbangkan dengan wajar sebelum ianya dilaksanakan.

Melihat kepada kemajuan era digital pada waktu ini, kredibiliti atau kebolehpercayaan keaslian bahan dalam bentuk digital amat sukar diberikan jaminan. Kemungkinan atau risiko untuk ia diubah sama ada sebahagian daripadanya tetap ada dan setentunya jika ini berlaku akan menimbulkan kekeliruan atau penyelewengan maksud sebenar perkara yang ingin disampaikan dan seterusnya memberikan impak yang negatif kepada pihak-pihak yang tertentu.

Melihat kepada perkara ini, faktor kualiti dan kredibiliti merupakan satu keutamaan apatah lagi ia adalah fatwa atau Irsyad Hukum. Sekalipun demikian, tidak bererti Jabatan Mufti Kerajaan akan meninggalkan sama sekali *method* penyampaian fatwa dan Irsyad Hukum secara digital ini bahkan tetap dalam perhatian jabatan. Penyebaran dan pengembangan maklumat Islam

adalah antara misi Jabatan Mufti Kerajaan. **إِنْ شَاءَ اللَّهُ**, hajat Yang Berhormat tercapai untuk dapat membaca dan meneliti produk Jabatan Mufti Kerajaan sama ada fatwa atau Irsyad Hukum.

Yang Berhormat Pengerusi. Kaola kira hingga di situlah sahaja dahulu jawapan-jawapan yang dapat kaola berikan untuk soalan-soalan yang telah dikemukakan kepada kaola, terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih, Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri. Saya difahamkan bahawa ada 2 orang Yang Berhormat Menteri yang berkenaan yang ingin memberikan jawapan tambahan. Tetapi oleh sebab kesuntukan masa, maka saya kira ada baiknya kalau sekiranya Yang Berhormat Menteri-Menteri yang berkenaan itu menimbulkan jawapan-jawapan yang berkenaan itu apabila kitani membincangkan nanti Anggaran Belanjawan Kementerian-Kementerian yang berkenaan itu.

Sebelum itu, saya juga ingin untuk menyatakan bahawa jawapan yang telah disampaikan oleh Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri tadi sudah cukup jelas untuk memberikan penerangan terhadap soalan-soalan yang ditimbulkan. Sekarang kita beralih kepada Tajuk seterusnya untuk kita teliti dan bahaskan.

Yang Dimulihkan Jurutulis: Tajuk SC01A - Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Mesyuarat Jawatankuasa beralih ke Tajuk seterusnya iaitu Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri. Sebelum saya bukakan Tajuk ini untuk kita teliti bersama, saya telah difahamkan bahawa Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II, ingin untuk membentangkan mukadimahya mengenai asas dan dasar serta hala tuju belanjawan yang disediakan untuk kementeriannya. Silakan, Yang Berhormat.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ Yang Berhormat Pengerusi, Ahli-Ahli Yang Berhormat.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ lebih dahulu kaola ingin mengambil kesempatan ini untuk menjunjung kasih kehadapan Majlis Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam atas kurnia titah baginda semasa Istiadat Pembukaan Rasmi Majlis Mesyuarat Pertama Dari Musim Permesyuaratan Kelima Belas Majlis Mesyuarat Negara beberapa hari yang lalu, yang bukan sahaja memberi ingatan dan pedoman bahkan juga menggariskan langkah-langkah strategik ke arah menjamin keamanan, perpaduan, keharmonian dan juga kemakmuran rakyat dan negara akan terus terjamin.

Yang Berhormat Pengerusi. Bersandarkan kepada matlamat utama Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri iaitu bagi menjamin kedaulatan raja dan negara, mempertahankan kedaulatan dan kemerdekaan negara dan keutuhan sempadan serta juga identiti politik, kebudayaan dan agama melalui hubungan yang saling menghormati, tidak campur tangan dalam hal-ehwal negara lain, mengutamakan keamanan dan kerjasama bagi faedah bersama. Ini adalah dasar luar negara kita yang telah diamalkan sejak mencapai kemerdekaan sepenuhnya.

Negara Brunei Darussalam telah menjalin hubungan diplomatik dua hala dengan 170 negara rakan. Antara negara tersebut, kita telah menubuhkan 43 Pejabat Perwakilan di negara-negara sahabat serta juga pertubuhan-pertubuhan serantau seperti *ASEAN* dan juga antarabangsa seperti Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu. Hubungan diplomatik sesama negara-negara rakan sangat penting terutama sekali dalam meningkatkan keupayaan dalaman menerusi kerjasama dua hala yang membawa faedah yang berjangka panjang dan berkepentingan bersama, bukan sahaja dari segi politik seperti menubuhkan hubungan antara dua kerajaan tetapi juga perkara-perkara kerjasama keselamatan dan pembanteras *terrorism* dan *extremism* dan juga mengatasi *transboundary crimes*. Malahan juga dari segi sosial kerjasama diadakan melalui pertukaran belia, pelajar dan pelawat dan akhir

sekali dari segi ekonomi seperti meningkatkan pelaburan dan perdagangan antara dua buah negara.

Di samping itu, kita terus aktif dalam keahlian-keahlian di pertubuhan-pertubuhan serantau dan antarabangsa. Antaranya seperti *ASEAN*, Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu, *The Organisation of Islamic Cooperation (OIC)*, *Commonwealth*, *Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)* dan juga *Non-Aligned Movement (NAM)*.

Dengan adanya pergolakan *geopolitics* dan *geoeconomics* dunia yang tidak menentu dan sentiasa mencabar, keahlian kita dalam pertubuhan-pertubuhan yang relevan ini dapat mengukuhkan lagi kedudukan negara sebagai ahli masyarakat dunia yang bertanggungjawab, merdeka, berdaulat dan rakyatnya berjiwa kebangsaan walaupun hanya sebuah negara yang kecil.

Yang Berhormat Pengerusi. Di samping melaksanakan tugas dan tanggungjawab bagi tujuan yang dinyatakan dari awal tadi, Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri juga berperanan sebagai *coordinator* dan juga *contact point* agensi-agensi kerajaan di negara ini, bukan sahaja bagi misi-misi negara asing yang menetap dan tidak menetap di Negara Brunei Darussalam, bahkan juga bagi pertubuhan-pertubuhan serantau dan antarabangsa. Dengan ini, ia bermaksud memudahkan urusan-urusan agensi-agensi berkenaan dalam berhubung dengan pihak-pihak luar negara dan juga sebaliknya.

Seterusnya, pihak kementerian ini juga berperanan sebagai unjuran ataupun *extension* agensi-agensi kerajaan keluar dari negara ini menerusi Pejabat-Pejabat Perwakilan Negara Brunei Darussalam seperti dalam usaha mempromosi produk-produk tempatan, peluang-peluang pelaburan dan perdagangan serta juga untuk mendapatkan maklumat-maklumat terperinci yang mungkin berguna bagi mana-mana agensi yang berkenaan. Ini selaras dengan *Whole of Nation Approach*, khususnya dalam sama-sama berusaha untuk merealisasikan Wawasan Brunei 2035.

Yang Berhormat Pengerusi. Salah satu peranan yang sering kita dengar dan kurang diamati adalah peranan yang dimainkan oleh Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dan perwakilan-perwakilan di bawahnya iaitu dalam hal-ehwal konsular. Kerajaan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam mengambil berat ke atas keamanan dan keselamatan rakyatnya di dalam mahupun di luar negara.

Dalam hubungan ini, pihak perwakilan bersedia menghulurkan bantuan secara sementara apabila rakyat negara ini yang berada di luar negeri mengalami situasi kecemasan seperti mengalami tragedi gempa bumi ataupun kemalangan.

Maksudnya di sini, secara sementara ialah sehingga sanak saudara ataupun keluarganya dapat memberikan bantuan seterusnya. Dalam perkara yang sama juga, bagi membolehkan pihak

perwakilan mengenal pasti sama ada rakyat negara ini terlibat ataupun berada di tempat-tempat kejadian berkenaan akan memerlukan maklumat terkini yang hanya dapat diperolehi sekiranya individu tersebut membuat makluman awal menerusi *e-registration* yang disediakan dalam laman *homepage* Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri. Maklumat ini perlu bagi memudahkan perwakilan-perwakilan untuk bertindak secepat mungkin dalam mengatasi kecemasan yang dialami oleh individu-individu tersebut.

Yang Berhormat Pengerusi. Cabaran-cabaran global pada abad ke-21 nampaknya kekal berterusan dan ditambah lagi dengan isu-isu baharu iaitu *fake news, fake facts, disruptive technology, violence extremism* dan sebagainya. Ini memerlukan usaha-usaha bersama negara-negara rakan serta juga kerjasama dalam pertubuhan-pertubuhan serantau dan antarabangsa. Dan dalam hal ini, kaola percaya dengan adanya dasar luar negara yang mantap dan telah diuji masa ini Negara Brunei Darussalam akan terus dihormati oleh masyarakat antarabangsa.

Sebelum kaola mengakhiri mukadimah, kaola ingin merakamkan penghargaan juga kepada Kementerian Kewangan dan Ekonomi dalam sama-sama menyediakan Belanjawan 2019/2020 dan bagi Peruntukan Gaji Kakitangan dan Perbelanjaan Berulang-Ulang sebanyak \$113,041,410.00 dan Perbelanjaan Kemajuan sebanyak \$8,064,080.00. Peruntukan tersebut akan digunakan di antaranya bagi maksud yang telah

kaola nyatakan dalam memainkan peranan sebagai Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri.

وبالله التوفيق والهداية
وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Yang Berhormat Pengerusi: Terima kasih Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri yang telah membentangkan Belanjawan tadi dengan penuh komprehensif dan terperinci. Maka Tajuk ini, saya bukakan untuk diteliti oleh semua Ahli-Ahli Yang Berhormat yang berkenaan dan saya mulakan dengan Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari.

Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

Kaola membawa SC01A - Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri. Kaola ada membawa dua soalan:

1. Apakah peranan Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dan Ekonomi dalam usaha mempromosikan Negara Brunei Darussalam sebagai destinasi pelancongan di arena antarabangsa? Jika ada, apakah sudah kejayaan Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri? Apakah ada program-program yang sudah dan sedang dan akan dilaksanakan?; dan
2. Apakah kedudukan "Bangunan Bubungan 12" yang merupakan salah

satu monumen di negara kita, iaitu di bawah kelolaan Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri? Sejauh mana ia terpelihara dan apakah masih terbuka untuk lawatan domestik dan pelancong luar negara? Sekian, terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Sebelum menteri yang berkenaan menjawab saya ingin membuat penerangan bahawa kementerian yang berkenaan sekarang bergelar "Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri" dan *Ekonomi (Perdagangan)* nya tidak lagi ada. Silakan.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih Yang Berhormat Awang Haji Mohimin bin Haji Johari @ Jahari atas soalan Yang Berhormat tadi itu.

Seperti mana dalam mukadimah kaola Yang Berhormat Pengerusi, Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri menerusi 43 perwakilannya di luar adalah sebagai unjuran agensi-agensi kerajaan yang berada dalam negeri, *we represented with other ministry*. Ini untuk memudahkan agensi-agensi tersebut untuk menembusi pasaran ataupun membuat promosi dan pihak perwakilan sentiasa berusaha untuk mempromosikan barangan tempatan dan juga mempromosikan pelancongan ke Negara Brunei Darussalam.

Program ini berterusan dan ia diperbaharui dari semasa ke semasa. Selain itu juga, antara usaha yang dibuat oleh Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri untuk meningkatkan pelancongan adalah

untuk meneliti secara bekerjasama dengan negara-negara asing. Cara untuk memudahkan lagi pelancong ke Negara Brunei Darussalam.

Kaola berterima kasih jua kepada Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri dan agensi-agensi di bawahnya, kerana menerusi kerjasama dengan Kementerian Hal Ehwal Dalam Negeri juga, beberapa negara sekarang ini mendapatkan visa yang mudah iaitu antaranya seperti Republik Rakyat Cina, sekarang ini tidak memerlukan untuk memohon visa dari luar negeri ataupun dari China/Beijing, malahan dapat mendapatkan visa tersebut *on arrival*.

Dari statistik ini telah menunjukkan kedatangan pelancong dari China itu meningkat. Ini adalah satu cara antara cara-cara yang dapat dan sedang dilaksanakan oleh Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri untuk meningkatkan perekonomian negara ini.

Menyentuh soalan kedua iaitu mengenai "Bangunan Bubungan 12", yang masih lagi dalam proses peningkatan dan juga *strategic planning*. Kaola mengakui bahawa potensi "Bangunan Bubungan 12" sebagai tarikan pelancong adalah memang tinggi. Oleh yang demikian "Bangunan Bubungan 12" adalah dalam pengubahsuaian dan penaiktarafan.

Pada masa ini, diteliti tatacara dan cara-cara yang bersesuaian untuk menjadikannya suatu tempat untuk menarik pelancong *إِنْ شَاءَ اللَّهُ* setelah berunding dengan agensi-agensi

berkenaan seperti Kementerian Kewangan dan Ekonomi dan Kementerian Sumber-Sumber Utama dan Pelancongan keputusan akan dibuat tidak lama lagi dan **إِنْ شَاءَ اللَّهُ** pada tahun ini untuk memajukan “Bangunan Bubungan 12” tersebut sebagai salah satu tarikan pelancong, sekian terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad.

Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad: Terima kasih. Yang Berhormat Pengerusi. **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

Selajur sahaja kepada saranan soalan. Di peringkat Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (*United Nations*) pada 9 Disember 2015, Majlis Keselamatan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu iaitu *United Nations Security Council* mengesahkan Resolusi 2250. Ini adalah Resolusi Pertama yang khusus menggalakkan peranan belia dalam isu keamanan dan keselamatan yang menyentuh mengenai belia dari perspektif keamanan dan keselamatan. Ia juga menggalakkan serta mengiktiraf penglibatan belia dalam mempromosikan keamanan.

Soalan saya, apakah usaha-usaha mendukung resolusi ini? Sekian Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: Terima kasih, Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad

atas soalan Yang Berhormat tersebut. Mungkin jawapan saya masa ini tidak begitu *detail* tetapi kaola Yang Berhormat Pengerusi, memohon kalau dapat menjawab lagi secara *details* setelah mendapat maklumat seterusnya. Tetapi secara umum memang di *United Nations* meng*adopt* banyak resolusi berkaitan dengan perkembangan dan pembangunan belia yang juga mengenai wanita dan sebagainya.

Dari segi aspek relevannya, kementerian masih lagi meneliti yang bersesuaian dengan belia untuk dapat memainkan peranan dalam resolusi tersebut. Termasuk juga resolusi mengenai peranan belia dalam keamanan dan keselamatan. Bagi sesetengah negara resolusi tersebut sangat relevan dan seperti negara-negara yang baru mengatasi konflik dalaman.

Walau bagaimanapun, dari segi Negara Brunei Darussalam mungkin resolusi tersebut tidak berapa *urgent* ataupun *important* tetapi akan sentiasa diteliti memandangkan ia sebagai satu usaha di peringkat antarabangsa.

Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Lahit.

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Lahit: Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ diucapkan penghargaan dan tahniah atas mukadimah yang dibentangkan oleh Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II sebentar tadi.

Kaola akan bertanya dalam Tajuk SC01A - Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri ini iaitu mengenai Kod Akaun 001/003 iaitu berkaitan dengan Pengurusan Perdagangan Antarabangsa.

Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat, kaola bercakap mengenai pasaran luar negara dan peluang industri tempatan.

Memperluaskan pasaran ke luar negara dan membuka lebih banyak peluang yang boleh diterokai oleh industri tempatan adalah antara cara terbaik bagi mencapai matlamat ekonomi yang dinamik dan mampan dan penyertaan pengusaha-pengusaha negara ini ke ekspo dan pameran di luar negara sangat membantu para pengusaha kecil dan sederhana dalam meningkatkan kualiti dan pengeluaran produk dan perkhidmatan masing-masing.

Soalan saya, bagaimanakah proses kawalan kualiti dan peningkatan pengeluaran produk ini dilaksanakan sedangkan produk berkenaan dikeluarkan secara berbeza oleh masing-masing pengusaha dan apakah di antara perancangan kementerian ini berkaitan dengan memberi peluang dan memperluaskan pasaran industri tempatan? Dan Adakah pemikiran supaya tatacara atau proses menentukan kualiti dan menentukan pemasaran

dapat didedahkan kepada pengusaha-pengusaha berkenaan?

Sekian terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: Terima kasih Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Lahit atas soalan yang diutarakan.

Yang Berhormat Pengerusi, kaola memohon sekiranya soalan tersebut tadi diajukan kepada Kementerian Kewangan dan Ekonomi memandangkan Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri tidak lagi dipanggil Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dan Perdagangan pada masa ini sejak September 2018.

Yang Berhormat Pengerusi: Rupanya Tajuk itu sudah dipindah kepada Kementerian Kewangan dan Ekonomi.

Jadi, barangkali Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Lahit boleh menimbulkan soalan yang berkenaan itu apabila kita menimbangkan mengenai Belanjawan Kementerian Kewangan dan Ekonomi.

Yang Berhormat Awang Haji Ramli bin Lahit: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Osman @Othman.

Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Osman @ Othman: Yang Berhormat Pengerusi terima kasih.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
 Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. أَلْحَمُّدُ لِلَّهِ lebih dahulu kaola merakamkan ribuan terima kasih atas mukadimah yang disampaikan oleh Yang Berhormat Dato Seri Setia Awang Haji Erywan bin Pehin Datu Pekerma Jaya Haji Mohd. Yusof, Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II, Negara Brunei Darussalam.

Kaola akan menyentuh mengenai Tajuk SC01A – Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dengan Anggaran Perbelanjaan yang dikhasakan iaitu \$113,041,410.00.

Kaola ingin menyuarakan dan mencadangkan soalan-soalan mengenai *Brunei House* ataupun *Brunei Hall* yang hanya terdapat di *United Kingdom*.

Apakah sekiranya jika dirancang untuk menyediakan peruntukan untuk membina atau membukakan juga *Brunei House* atau *Brunei Hall* di negara-negara lain? Ini dapat menyatukan rakyat Brunei terutama sekali bagi penuntut-penuntut, pegawai-pegawai yang bertugas di luar negara serta rakyat-rakyat Brunei yang sedang berada di luar negara.

Brunei House atau *Brunei Hall* juga bukan sahaja untuk menyatukan rakyat Brunei, ia juga dapat membantu rakyat Brunei untuk membuat aktiviti-aktiviti dan latihan-latihan (*in-house training*) dan memudahkan untuk apa juga

perkhidmatan serta komunikasi sesama rakyat.

Dengan adanya *Brunei House* atau *Brunei Hall* juga membolehkan membuka peluang kepada rakyat Brunei untuk bertugas di luar negara terutama sekali kepada pencari pekerjaan yang tiada ikatan *bond* dengan Kerajaan Negara Brunei Darussalam.

Sekian, Yang Berhormat Pengerusi terima kasih.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Terima kasih Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Osman @ Othman atas soalan yang ditujukan.

Yang Berhormat Pengerusi kaola ingin mengambil kesempatan ini untuk memberi penjelasan sedikit untuk tugas Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dan perbezaan tugas Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri bekerjasama dengan Kementerian Pendidikan.

Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri memang mempunyai aset-aset yang tertentu seperti bangunan-bangunan dan juga pejabat untuk kegunaan pihak-pihak yang bertugas di luar negeri. Tetapi dari segi "*welfare of the students*" adalah di bawah tanggungjawab Kementerian Pendidikan.

Keselamatan dan *welfare* secara umum setiap rakyat memang di bawah tanggungjawab perwakilan-perwakilan tetapi dari segi penuntut ianya adalah

di bawah kementerian yang berkenaan iaitu Kementerian Pendidikan.

Dalam perkara ini, mengenai *Brunei Hall* bagi penuntut-penuntut yang menempatkan penuntut-penuntut ianya di bawah pentadbiran, penjagaan dan peruntukan Kementerian Pendidikan.

Dimana Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri hanya memberi *support* secara *indirect* kepada pegawai-pegawai tersebut semasa mereka berada di luar negeri.

Terima kasih yang Berhormat Pengerusi. Terima kasih Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Osman @ Othman.

Yang Berhormat Pengerusi: Barangkali Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Osman @ Othman boleh menimbulkan soalan yang sama kepada Yang Berhormat Menteri Pendidikan apabila Belanjawannya dibentangkan kemudian, *إِنْ شَاءَ اللَّهُ*

Saya persilakan sekarang Yang Berhormat Awang Hanapi bin Mohd. Siput.

Yang Berhormat Awang Hanapi bin Mohd. Siput: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ*
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Saya membangkitkan Tajuk SC01A - Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri. Saya tertarik mengenai mukadimah yang telah disampaikan oleh Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II

mengenai kurangnya keprihatinan penduduk negara ini mengenai melaporkan diri ke kedutaan dan suruhanjaya negara apabila mereka berada di luar negara.

Jadi, dalam memperkesakan perkara ini apakah pihak Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri bercadang untuk mengadakan jerayawara mengenai pentingnya perkara tersebut untuk memperkesakan lagi kesedaran orang ramai mengenai perkara tersebut?

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: Terima kasih Yang Berhormat Awang Hanapi bin Mohd. Siput atas soalan tersebut. Yang Berhormat Pengerusi.

Seperti mana dalam mukadimah kaola, bukan pula menyatakan kurang sambutan tetapi perlu dipertingkatkan usaha untuk setiap pelawat yang berada di luar negeri membuat *registration* bagi memudahkan perwakilan-perwakilan di negara tersebut ataupun perwakilan-perwakilan di negara yang bertanggungjawab bagi negara tersebut untuk mengambil tindakan yang laju bagi menolong individu-individu yang menghadapi kesukaran.

Memang nampak satu sebab kurang sambutan tentang *registration* ini. Mungkin dari segi mempromosi dan 'memberigakan' maklumat ini. Pihak Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri sudah bermula untuk meningkatkan usaha 'memberigakan' dan memberi maklumat mengenai *e-Registration* ini.

Salah satu antaranya, baru-baru ini, adalah semasa hari "Bandarku Ceria" fokus utama Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri pada hari tersebut ialah untuk menerangkan mengenai *e-Registrataion*.

Memang ada individu yang tidak suka untuk *register* tetapi Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri mengesyorkan dan juga *ensure that information* yang diberikan itu adalah tidak digunakan selain untuk *private use* sahaja dan bukannya untuk *public use*.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Saya cadangkan kita berhenti untuk berehat selama 15 minit.

(Mesyuarat Jawatankuasa berehat sebentar)

(Mesyuarat Jawatankuasa bersidang semula)

Yang Berhormat Pengerusi:
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Ahli-Ahli Yang Berhormat. Mesyuarat Jawatankuasa ini kita sambung semula.

Sebentar tadi kita berhenti untuk berehat, mesyuarat Jawatankuasa telah mula membincangkan dan membahaskan Tajuk Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri.

Kita telah mendengar beberapa pertanyaan daripada Ahli-Ahli Yang Berhormat dan pada saya masih lagi terdapat senarai beberapa orang Ahli Yang Berhormat yang suka untuk turut

serta dalam penelitian Tajuk yang berkenaan.

Sekarang saya mempersilakan Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman.

Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeriyanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman:

سَمِ اللهُ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Saya ingin mengucapkan lebih dahulu terima kasih dan tahniah atas mukadimah yang diberikan oleh Yang Berhormat tadi. إِنَّ شَاءَ اللهُ. soalan saya ini 'inda' beranak-anak cuma satu sahaja.

Negara Brunei Darussalam telah banyak menandatangani Memorandum Persefahaman (*MoU*) dua hala bersama negara-negara luar dan banyak jua biasiswa yang ditawarkan dari luar negeri. *MoU* dan biasiswa-biasiswa yang ditawarkan dari luar negeri ini seharusnya dapat mengukuhkan lagi hubungan dan perkembangan kedua-dua negara.

Sebagai contoh, dalam penawaran biasiswa. Jika biasiswa yang ditawarkan tidak diberikan sepenuhnya kepada pelajar-pelajar tempatan kita tidaklah jua mengambil peluang yang bermanfaat melalui *MoU* ini kerana kita melihat pada situasi kita masa kini, kadar kuota biasiswa kerajaan telah pun juga dikurangkan.

Saya ingin mengetahui adakah komite yang memantau keberkesanan *MoU* yang

ditandatangani ini ataupun biasiswa-biasiswa yang ditawarkan?

Yang Berhormat Pengerusi, kaola pun kurang pasti sekiranya soalan mengenai *scholarship* ini diajukan kepada Kementerian Pendidikan atau Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri sebab segala *scholarship* yang ditawarkan dari luar negeri selalunya melalui Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri.

Sekian Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman.

Mengenai *MoU* dan biasiswa ini memanglah hasrat negara-negara terbaik untuk mempertingkatkan hubungan dua hala menerusi penandatanganan perjanjian-perjanjian ataupun *MoU* dan kita telah melihat dan menyaksikan beberapa *MoUs* telah ditandatangani semasa lawatan negara yang terkini bersama Presiden Republik of Korea, Presiden Moon Jae-In.

Sebagai contoh, sekiranya dapat kaola mengambil memanglah *MoUs* itu ditandatangani oleh beberapa agensi yang berkenaan.

Dari pendirian Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri, hanya sebagai *coordinator* ataupun *contact* untuk mempertingkatkan hubungan-hubungan antara agensi-

agensi berkenaan dengan *counterpart* mereka dari luar negeri dan dari segi keberkesannya *MoU* ataupun perjanjian tersebut adalah tertakluk kepada kementerian ataupun agensi-agensi berkenaan yang bertanggungjawab bagi *MoU* dan perjanjian tersebut.

Dari segi biasiswa yang ditawarkan oleh negara-negara sahabat, walaupun ia ditawarkan menerusi Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri akan sentiasa bekerjasama dengan pihak UBD atau Kementerian Pendidikan untuk mendapatkan calon-calon yang bersesuaian dari segi akademik. Kesesuaian akademik cuma Kementerian Pendidikan lebih memahami dan mengetahuinya.

Jadinya, dari segi *scholarship* tersebut yang diberikan oleh negara-negara asing adalah menerusi Kementerian Pendidikan dan UBD tetapi daripada segi memberi *scholarship* kepada negara-negara luar seperti dalam pembantuan teknikal yang Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri adakan setiap tahun adalah menerusi kerjasama dengan Kementerian Pendidikan dan institusi-institusi akademik seperti UBD, ITB dan sebagainya untuk meneliti dan mengenal pasti calon-calon yang bersesuaian yang didatangkan dari ataupun yang memohon *scholarship* Brunei tersebut.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih Yang Berhormat FDR. AR. Dayang Siti Rozaimeryanty binti Dato Seri Laila Jasa Haji Abdul Rahman.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid bin Haji Mumin.

Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid bin Haji Mumin: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
السَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ Yang Berhormat Pengerusi terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Kaola mohon izin jua untuk mengongsikan dalam Tajuk SC01A - Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dengan Peruntukan dan Perbekalan yang dicadangkan iaitu \$113,041,410.00.

Kaola dengan sukacita mengucapkan tahniah jua kepada Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri kerana dapat memberikan penjelasan-penjelasan dalam mukadimah yang telah disampaikan sebentar tadi.

Yang Berhormat Pengerusi. Sebagaimana yang kaola sudah fahami bahawa Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri, Negara Brunei Darussalam amat berperanan dalam kepentingan Negara Brunei Darussalam di luar negeri dalam berbagai-bagai urusan tertentu dengan negara-negara sahabat dan negara-negara antarabangsa.

Bercakap mengenai belia mencari kerja, graduan-graduan dan jua yang ingin mencari pekerjaan yang baharu berminat melamar pekerjaan di luar negeri, tentu sahaja barangkali pihak berkenaan di Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri dapat memberikan lebih pendekatan ataupun jua adanya jerayawara dan iklan-iklan mengenai kerja-kerja kosong,

sesuai pada masa ini belia terus berusaha untuk mencari pekerjaan.

Jasa baik dari Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri jua, kaola mengharapkan akan dapat mengusahakan agar agensi-agensi swasta dalam negeri boleh membantu untuk menolong mensurvey atau mencari siasat kerja-kerja yang sesuai untuk belia-belia melamar pekerjaan di luar negeri dan jua barang setentunya untuk memudah cara yang berkenaan memohon pekerjaan di luar negeri.

Yang Berhormat Pengerusi, sekian
وبالله التوفيق والهداية
وَالسَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Luar Negeri II: Terima kasih Yang Berhormat Awang Haji Abdul Hamid bin Haji Mumin atas persoalan yang diajukan.

Yang Berhormat Pengerusi, memang kementerian membukakan jawatan-jawatan kosong yang ada di dalam negeri dan di luar negeri juga kepada rakyat Brunei dan bagi beberapa jawatan yang selalunya diadakan untuk pegawai atau kakitangan yang di luar negeri seperti dipanggil *locally engage staff* dibukakan kepada kedua-dua rakyat dari negara tersebut dan juga dari rakyat Brunei. Ini tertakluk kepada kesesuaian dan juga kebolehan para calon yang memohon jawatan-jawatan tersebut.

Dari segi pekerjaan yang diadakan di negara-negara luar, Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri pada dasarnya

tidaklah mempromosikan jawatan-jawatan atau peluang kerja di luar negeri.

Selalunya dari segi mempromosikan jawatan-jawatan di luar negeri adalah dari segi *specialist* pekerjaan-pekerjaan yang khusus dan yang dikatakan sebagai *specialist* seperti doktor, pilot dan sebagainya.

Walau bagaimanapun, kementerian menerusnya perwakilannya berusaha untuk meneliti sekira adanya kes-kes penipuan ataupun syarikat-syarikat agensi yang boleh menyebabkan apa yang digelar *human trafficking* dan kita telah melihat di berapa negara di rantau ini bahawa rakyat mereka terkena dan terlibat dalam *human trafficking* ini.

Oleh yang demikian, pihak kementerian akan memantau dari masa ke semasa berterusan supaya sekiranya ada agensi-agensi berkesenaan dapat disahkan dulu.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Nampaknya tidak ada lagi Ahli-Ahli Yang Berhormat yang suka untuk mengemukakan pertanyaan mengenai Tajuk yang berkenaan ini, maka saya kira kita sudah sedia untuk mengundi Tajuk ini.

Ahli-Ahli Yang Berhormat yang bersetuju sila angkat tangan.

(Semua Ahli mengangkat tangan tanda bersetuju)

Semua Ahli Yang Berhormat bersetuju, maka Tajuk Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri diluluskan.

Yang Dimuliakan Jurutulis: Tajuk Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri iaitu Tajuk SC01A dijadikan sebahagian daripada Jadual.

Kementerian Kewangan dan Ekonomi Tajuk SD01A – SD09A.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Sekarang Mesyuarat Jawatankuasa beralih untuk meneliti Kementerian Kewangan dan Ekonomi berserta dengan jabatan-jabatan di bawahnya.

Sebelum Tajuk-Tajuk kecil ini dibuka untuk dibahaskan, saya suka memberi peluang kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II untuk memberikan penjelasan lanjut tentang penyediaan Belanjawan bagi kementerian ini. Sekiranya ia bersetuju berbuat demikian.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

سَمِ اللهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ
dan salam sejahtera.

Sebelum Belanjawan Kementerian Kewangan dan Ekonomi dibincangkan, kaola lebih dahulu ingin menyampaikan secara ringkas mengenai inisiatif Kementerian Kewangan dan Ekonomi.

Sepanjang Tahun Kewangan 2018/2019 bagi meningkatkan aktiviti-aktiviti kawalan, penguatkuasaan dan produktiviti yang antarlainnya termasuklah:

- i. Menguatkuasaan Pindaan Perintah Kastam Bab 136 (*Compounding of Offences*) yang memperuntukkan bagi denda kompaun untuk dinaikkan daripada \$1,000.00 kepada tidak melebihi \$5,000.00 pada 26 Mac 2018.
- ii. Memperkenalkan sistem *Vechile Entry and Exit System (VES)* pada 29 April 2018. *VES* merupakan salah satu inisiatif Jabatan Kastam dan Eksais Diraja dalam bagi memudahkan pendaftaran kenderaan yang selama ini dilakukan secara *manual* .;
- iii. Menaik taraf sistem Brunei Darussalam *National Single Window (BDNSW)* yang melibatkan 20 buah agensi kerajaan yang mengawal pelbagai jenis barangan *import and export* bertujuan meningkatkan *efficiency* dan mempercepatkan pelepasan kargo.;
- iv. Menguatkuasaan penggunaan sistem *portal e-Invoice* mulai 1 Ogos 2018 bagi memudahkan para pembekal mengetahui status invois atau tuntutan yang dibuat kepada kerajaan.;
- v. Memperkenalkan *Insolvency (Winding Up) rules 2018 dan Insolvency (Insolvency Practitioners) Rules* pada September 2018 untuk mengukuhkan lagi rangka perundangan ketidaksovenan.; dan
- vi. Menandatangani beberapa perjanjian Pengelakan Cukai Berganda (*Double Taxation Agreement – DTA*) dengan Negara Kemboja berkuat kuasa pada 26 April 2018; dan Perjanjian Pertukaran Maklumat Cukai dengan negara India pada 28 Februari 2019.

Yang Berhormat Pengerusi, berhubung dengan Belanjawan Kementerian Kewangan dan Ekonomi serta jabatan-jabatan di bawahnya bagi Tahun Kewangan Tahun 2019/2020, secara keseluruhannya Peruntukan yang dicadangkan adalah berjumlah \$814,132,967.00. Peruntukan ini terdiri daripada:

1. Peruntukan bagi Gaji Kakitangan yang keseluruhannya berjumlah \$63,003,490,000. Peningkatan jumlah gaji Kakitangan ini berbanding dengan Perbelanjaan Tahun Kewangan 2018/2019 adalah mengambil kira penyerapan Jabatan Perancangan dan Kemajuan Ekonomi atau JPKE dari Jabatan Perdana Menteri dan Jabatan Perdagangan dan dari Kementerian Hal Ehwal Luar Negeri pada 20 September 2018.

2. Peruntukan bagi Perbelanjaan Berulang-Ulang bagi keseluruhannya berjumlah \$729,180,767.00 daripada jumlah ini sebanyak 81% iaitu sebanyak kira-kira \$591 juta adalah disediakan di bawah Perkhidmatan Rampaian antara lainnya adalah seperti berikut:
    - i. Peruntukan berjumlah kira-kira \$33 juta adalah untuk membiayai projek-projek yang telah dibenarkan.;
    - ii. Peruntukan bagi pembayaran Perkhidmatan Perubatan di JPMC berjumlah \$30 juta.;
    - iii. Peruntukan sejumlah sebanyak \$28 juta bagi pembayaran Elaun Pelajaran termasuklah \$10 juta untuk membiayai elaun pelajaran kepada mereka yang mengikuti pendidikan tertiar di dalam negeri iaitu khusus bagi ibu bapa atau penjaga yang bekerja di sektor swasta dan ahli kepada Tabung Amanah Pekerja.;
    - iv. Projek fokus sejumlah \$18 juta bagi mendukung 4 fokus utama belanjawan tahun ini.;
    - v. Peruntukan bagi Menangani Bencana Alam dan Wabak Penyakit sebanyak \$15.7 juta.;
    - vi. Peruntukan sebanyak \$10.8 juta bagi mendatangkan Tenaga Pakar dan Pengajar Mahir untuk Literasi dan Numerasi.;
    - vii. Peruntukan berjumlah \$4 juta telah disediakan bagi membiayai kerja-kerja membaik pulih atau mengganti sistem pendingin hawa (*chiller*) di beberapa buah kementerian dan jabatan kerajaan.;
    - viii. Peruntukan sebanyak \$3.7 juta bagi keperluan Skim Simpanan Khas Tabung Perumahan di bawah Tabung Amanah Pekerja.
  3. Manakala di bawah kategori Perbelanjaan Kemajuan pula. Peruntukan sebanyak \$21,948,710.00 dicadangkan dengan harga rancangan sejumlah \$414,723,750.00 bagi membiayai Projek Penubuhan Bursa Saham Negara Brunei Darussalam yang sedang dalam pelaksanaan. Banci dan Kajian Sosio-Ekonomi, Pembangunan Kluster dan Kajian Sains dan Teknologi dan Inovasi.
- Dengan peruntukan yang disediakan ini Kementerian i Kewangan dan Ekonomi akan terus bekerjasama dengan kementerian-kementerian dan agensi-agensi yang berkenaan ke arah meningkatkan lagi tahap produktiviti serta pemberian perkhidmatan yang berkualiti kepada orang ramai serta memastikan keberkesanan kutipan-kutipan hasil di samping menggalakkan pertumbuhan ekonomi antara lainnya seperti berikut:

- i. Memperkukuhkan kedudukan fiskal dan ekonomi negara melalui inisiatif-inisiatif seperti berikut:
- a. Pelaksanaan *Fiscal Consolidation Plan* ke arah penggunaan peruntukan yang lebih efisien serta memfokuskan perbelanjaan kerajaan kepada sektor-sektor yang produktif dan aktiviti-aktiviti yang akan menggalakkan pertumbuhan dan kepelbagaian ekonomi.;
  - b. Meneliti peluang untuk meningkatkan kutipan dan memperluaskan asas sumber hasil pendapatan kerajaan daripada sektor bukan minyak dan gas.; dan
  - c. Meneruskan penelitian dan kajian bagi melaksanakan penelitian dan kajian bagi melaksanakan projek-projek secara *Public Private Partnership (PPP)*, pengkorporatan atau penswastan agensi-agensi kerajaan yang bersesuaian. Ini termasuklah memudah cara perdagangan dan meningkatkan aktiviti pelaburan yang berpotensi untuk dijadikan sebagai rakan *Joint Venture* atau *Public Private Partnership (PPP)*.
- ii. Meningkatkan penyampaian perkhidmatan (*enhancing service delivery*) bagi meningkatkan tahap produktiviti dan keberkesanan perkhidmatan kepada orang ramai antaranya melalui sistem maklumat berkomputer yang benar-benar mencapai hasrat negara ke arah *Digital Government* dan *Digital Economy*; dan
- iii. Membangun modal insan (*human capital development*) melalui pelaksanaan program-program sumber tenaga manusia Kementerian dan Kewangan dan Ekonomi dan jabatan-jabatan di bawahnya secara berterusan.
- Ke arah usaha untuk meningkatkan effisiensi dan keberkesanan perbelanjaan. Kementerian Kewangan dan Ekonomi akan terus melaksanakan inisiatif-inisiatif ke arah mendukung perbelanjaan kerajaan secara berhemah antara lainnya seperti berikut.
- i. Melanjutkan tempoh pembayaran bagi semua pembelian dan perkhidmatan yang telah dilaksanakan sebelum penghujung Tahun Kewangan yang berkenaan kepada 3 bulan selepas berakhirnya Tahun-Tahun Kewangan yang berkenaan. Ianya bertujuan mengurangkan jumlah tunggakan pembayaran yang telah menjadi satu bebanan kepada syarikat dan perusahaan dan juga agar tidak menjejaskan peruntukan yang disediakan Tahun Kewangan berikutnya.;
  - ii. Membayar kesemua tunggakan bil elektrik dan air pihak kementerian-kementerian dan jabatan-jabatan,

bagi tidak menjejaskan peruntukan utiliti Kementerian dan jabatan pada Tahun Kewangan berikutnya.

- iii. Menyediakan satu *central contract* bagi pembaikan dan pengubahsuaian alat pendingin hawa (*chiller*) di bangunan-bangunan kerajaan yang telah dikenal pasti agar menjimatkan kos pelaksanaan.;
- iv. Pada masa ini, beberapa penyelenggaraan aset-aset kerajaan dilakukan oleh syarikat-syarikat swasta. *Darussalam Aset Sendirian Berhad (Darussalam Assets)* pada masa ini sedang giat membuat kajian dan analisis mengenai struktur yang terbaik untuk membantu kerajaan dalam *maintenance* aset-aset yang dimiliki kerajaan dengan lebih baik mengambil kira penglibatan sektor swasta dan menaik taraf industri pengurusan kemudahan (*facility management*). Penglibatan sektor swasta juga akan dapat mengurangkan kos kepada kerajaan. Contohnya penglibatan sektor swasta sejak Januari 2017 dalam *maintenance* dan operasi Bangunan *Brunei Darussalam International Defence Exhibition and Conference (BRIDEX)* telah pun berjaya untuk meningkatkan prestasi bangunan tersebut dan mengurangkan kos operasi secara keseluruhannya.
- v. Meneliti semula dasar-dasar yang berkaitan dengan proses perolehan dan penghapusan bagi

meningkatkan efisiensi proses yang sedia ada.; dan

- vi. Memastikan projek-projek di bawah Rancangan Kemajuan Negara berjalan dengan sebaiknya dalam tempoh yang telah ditetapkan.

Yang Berhormat Pengerusi, sekianlah, yang dapat kaola kongsi sebagai maklumat dan panduan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Kaola percaya dengan kerjasama dan sokongan semua pihak hasrat Kementerian Kewangan dan Ekonomi ke arah memastikan kedayatahan serta kestabilan fiskal dan kepelbagaian ekonomi akan dapat dicapai **إِنْ شَاءَ اللَّهُ**.

Sebelum kaola menutup seperti mana juga yang lazimnya dibuat pada tahun-tahun yang lalu. Kaola memohon izin bagi Peruntukan Jabatan Penerbangan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam atau *HMSF* di bawah Kementerian Kewangan dan Ekonomi yang disifatkan sebagai jabatan yang tertutup untuk tidak dibincangkan.

Sekian, Yang Berhormat Yang Di-Pertua.

Yang Berhormat Pengerusi : Ahli-Ahli Yang Berhormat, saya kira kenyataan yang telah dibentangkan oleh Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II tentang hala tuju kementeriannya cukup jelas dan saya mempunyai senarai yang mengandungi beberapa orang Ahli Yang Berhormat suka untuk bertanya ataupun

memberikan pandangan mengenai Tajuk ini. Saya persilakan Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad.

Yang Berhormat Awang Iswandy bin Ahmad: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

Terima kasih diucapkan kepada Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II atas perkongsian tadi.

Saya ingin bertanya mengenai Tajuk SD05A – Jabatan Perbendaharaan, (003 – 000) Pengurusan Belanjawan.

Merujuk kepada *tender-tender* kerajaan, apakah usaha dalam mengusahakan adanya kerangka kerja "*Framework*" seperti *Local Business Development (LBD) Framework* untuk memastikan *the smallest player*, dapat "berampit-ampitan" mengikuti *tender* serta memberikan peluang kepada syarikat-syarikat tempatan kitani yang mampu dan kompeten untuk melaksanakan projek-projek tender tersebut.

Contoh terdekat ialah, seperti projek i-Usahawan untuk pengusaha belia yang diharapkan dapat meningkatkan kemampuan pengusaha tempatan kitani serta tender-tender yang dikeluarkan oleh syarikat-syarikat *Brunei Shell Joint-Venture (BSJV)* kepada syarikat-syarikat tempatan.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Dalam tender-tender kerja kerajaan dibagi kepada beberapa kategori, ada yang sebahagian kerja memerlukan *expertise* yang lain daripada yang lain.

Maka kategori dalam bahagian tersebut mesti mengikuti syarat-syaratnya. Bagi kerja-kerja yang biasa, barangkali dengan tender jumlahnya lebih rendah, memang digalakkan supaya semua pengusaha dapat ikut serta. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu.

Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat.

Wawasan Brunei 2035 merupakan aspirasi Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam dalam menempatkan negara ini kepada landasan yang terbaik untuk masa depan walaupun negara telah mencapai kemajuan dan perkembangan yang pesat sejak mencapai kemerdekaan pada tahun 1984.

Baginda terus berhasrat untuk mengemudi negara daripada

kebergantungannya pada sumber minyak dan gas, serta memperlengkapkan rakyat dan penduduk di negara ini agar lebih bersedia untuk menghadapi cabaran yang berterusan dalam arena ekonomi global dan serantau.

Memang tidak dapat dinafikan ketidakpastian keadaan ekonomi dunia pada masa ini mempunyai implikasi yang negatif terhadap pembangunan negara. Walau bagaimanapun, ia tidak boleh dibenarkan untuk melalaikan kita sebagai rakyat dan penduduk negara ini daripada menunaikan tugas dan tanggungjawab kita dalam membantu membangun ekonomi negara.

Ke arah ini kesemua kita daripada setiap lapisan masyarakat perlu komited dan mengambil peranan proaktif dalam sama-sama meningkatkan lagi tahap ekonomi negara ini. Dari itu, salah satu cara untuk memperkukuhkan dan menggalakkan lagi pertumbuhan ekonomi negara secara menyeluruh adalah dengan memastikan sistem peraturan dan urus tadbir yang telus dan proaktif.

Salah satu sistem peraturan yang telah dikuatkuasakan ke arah ini ialah Perintah Persaingan 2015. Soalan saya, apakah perkembangan pelaksanaan Perintah Persaingan 2015 ini yang antara lain objektifnya untuk mempromosi dan memelihara persaingan yang adil dan sihat bagi meningkatkan kecekapan pasaran (*Market Efficiency*) dan kesejahteraan pengguna di negara ini? Adakah diambil maklum bahawa penguatkuasaan Perintah Persaingan

2015 ini dilaksanakan secara berperingkat-peringkat. Bermula dengan larangan amalan dan perjanjian-perjanjian Anti - Persaingan di samping bertujuan memberi masa kepada pihak yang berkenaan untuk bersiap sedia ke arah penguatkuasaan yang teratur.

Soalan saya yang kedua, dalam pada itu kaola ingin bertanya jua setakat ini apakah tindakan-tindakan lain yang telah dilaksanakan oleh pihak Kementerian Kewangan dan Ekonomi bersama-sama dengan kementerian dan agensi-agensi yang berkepentingan yang lainnya dalam usaha untuk memantapkan dan mempelbagaikan lagi ekonomi negara dengan mengambil maklum kluster-kluster industri yang diberikan keutamaan seperti makanan halal, perkhidmatan perniagaan, teknologi dan industri kreativiti, pelancongan serta industri hiliran minyak dan gas. Sekian, Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan ke atas soalan yang diajukan oleh Yang Berhormat Pehin Orang Kaya Pendikar Alam Dato Paduka Seri Awang Haji Hasrin bin Dato Paduka Haji Sabtu.

Ada dua soalan, satu mengenai Perintah Persaingan 2015, barangkali kaola dapat kongsi Perintah berkenaan adalah satu Perintah diwartakan pada tahun 2015.

Pada masa ini diatasi oleh sebuah badan bebas iaitu Suruhajaya Persaingan

Brunei Darussalam dan Jabatan Persaingan, di bawah Jabatan Perancangan dan Kemajuan Ekonomi, Kementerian Kewangan dan Ekonomi telah ditubuhkan pada 1 Ogos 2017.

Barangkali tujuan utama bagi Jawatankuasa Suruhanjaya ini adalah untuk mengatasi 3 larangan utama dalam Perintah ini iaitu:

- i. Perjanjian Anti-Persaingan atau Kartel;
- ii. Penyalahgunaan kedudukan Dominan;
- iii. Penggabungan Antiperasingan.

Ini tiga larangan utama di bawah Suruhanjaya ini. Suruhanjaya ini juga sering mengadakan mesyuarat, jika ada isu-isu mengenai kompetitif, anti kompetitif boleh dihadapkan kepada Suruhanjaya tersebut.

Yang Kedua, mengenai dengan usaha mempelbagaikan ekonomi negara kita. Kaola telah panjang lebar dalam pembentangan kertas cadangan undang-undang pembekalan tempoh hari. Barangkali tidak perlu kaola panjang lebar lagi tentang perkara ini, nampak sudah dalam pembentangan kaola itu, beberapa acara telah pun disusun untuk tujuan mempelbagaikan lagi ekonomi negara kita.

Perkara untuk mencapai tujuan ini, bukan saja di pihak kerajaan sahaja yang mengusahakan tetapi pihak swasta perlu juga bekerjasama dengan pihak kerajaan. Satu contoh barangkali yang kaola

kongsikan iaitu mengenai hal seperti Makanan Halal.

Pada masa ini, satu syarikat berkaitan kerajaan iaitu *Ghanim International Corporation Sdn. Bhd.* giat aktif bekerjasama dengan beberapa syarikat swasta untuk memajukan *standard product* mereka dan juga membukakan *export market* supaya produk tempatan itu dapat dimajukan dan dieksport ke luar negeri. Kejayaan ini pun bukan difikirkan *quality product-product* sahaja tetapi termasuk juga *branding, cost competitiveness, standard product* dan sebagainya.

Inilah contoh kerajaan melalui satu syarikat berkaitan kerajaan bekerjasama pihak swasta sama-sama membangun sektor pemakanan ini.

Terima kasih, Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu.

Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Sebelum saya mengajukan soalan ini kemungkinan ada atau tidak sesuai bagi Kementerian Kewangan dan Ekonomi.

Walau bagaimanapun, saya bercakap mengenai dengan peranan kementerian ini dan juga Yang Berhormat Menteri Kewangan dan Ekonomi yang merupakan Pengerusi Bersama Jawatankuasa Autoriti

Daerah Temburong jika bersesuaian kaola akan meneruskan.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. **اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ** pertama kali saya mengucapkan syukur berkat kepimpinan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam, pada tahun **اِنْ شَاءَ اللّٰهُ** satu projek besar negara Jambatan Daerah Temburong, jalan penghubung Bandar Seri Begawan dengan Daerah Temburong dengannya membuka lembaran baharu khususnya bagi rakyat dan penduduk di Temburong.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ satu Jawatankuasa Autoriti Pembangunan Daerah Temburong telah ditubuhkan yang bertanggungjawab menyelaras, mengatur dan pembangunan daerah berkenaan.

Sudah tentu Daerah Temburong menarik perhatian dan minat orang ramai terutama pelancong-pelancong, palabur-pelabur asing luar dan dalam negeri, pengusaha dan peniaga akan terbuka luas sekali gus juga membuka pertumbuhan *procurement* baharu, ladang pertanian ternakan perkembangan pengusaha kecil dan sederhana, Satu Produk Satu Kampung dan seumpamanya.

Saya menganggap pembangunan Temburong memasuki fasa baharu yang akan dapat mengubah landskap Daerah Temburong keseluruhannya.

Sehubungan dengan itu, beberapa perkara mengenainya sukacitalah mohon

keterangan lanjut untuk mengetahui dan pengetahuan umum:

1. Adakah industri yang akan dibina di Daerah Temburong itu bersesuaian dengan keadaan alam sekitar Daerah Temburong supaya ia tidak merosakkan ekosistem alam semula jadi mencemar udara dan lain-lainnya.;
2. Pembinaan prasarana bagi menarik pelabur pengusaha, peniaga dan juga pelancong.; dan
3. Isu-isu kesejahteraan dan keselamatan umpamanya semasa melalui jambatan Daerah Temburong.

Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Terima kasih juga Yang Berhormat Awang Haji Emran bin Haji Sabtu atas beberapa soalan yang diajukan.

Lebih dahulu Yang Berhormat juga sebagai seorang ahli kepada Autoriti Kemajuan Daerah Temburong soalan yang dibangkitkan. Sebenarnya Yang Berhormat tahu jawapannya tetapi tidak mengapa ini kaola kongsi untuk makluman orang ramai sama-sama mendengar.

1. Projek yang akan dimajukan di Daerah Temburong pada masa ini satu *sub-committee economic development* bagi Daerah Temburong dalam mana apa-apa yang kita

rancangkan pada masa depan, mengambil kira jua *eco environment* yang ada pada masa ini di Daerah Temburong. Pada masa ini yang dikenal pasti projek-projek untuk meningkat pelancongan ke Daerah Temburong sambil menjaga *environment* kitani pada masa ini.;

2. Mengenai *investment*. Autoriti Kemajuan Daerah Temburong juga encourage siapa saja investor sama-sama melabur apa saja projek dikenal pasti termasuk jua investor dari Daerah Temburong sendiri. Dalam mesyuarat beberapa kali ada juga disarankan supaya Yang Berhormat sendiri yang ingin sama-sama melabur di Daerah Temburong sama-sama berunding autoriti berkenaan.
3. Keselamatan ini satu isu yang perlu diatasi dalam Autoriti Kemajuan Daerah Temburong. Kemajuan Daerah Temburong, ada satu subkomite memikirkan dari segi sekuriti Daerah Temburong.

Itu saja yang dapat kaola kongsi. Terima kasih.

Yang Berhormat Pengerusi: Silakan Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari.

Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Kaola ingin merujuk kepada Tajuk SD05A -Jabatan Perbendaharaan. Kaola merujuk kepada

sistem *e-Payment get way* yang telah diperkenalkan bagi memudahkan *vendors* untuk berurusan dengan pihak kerajaan bagi menuntut pembayaran.

Merujuk kepada Rang Undang-Undang (2018), Perbekalan 2017/2018 telah dianggarkan akan mencapai 25% peningkatan transaksi melalui sistem *e-Payment getaway* daripada jumlah sektor bukan minyak dan gas. Tetapi jumlah sebenar ialah cuma 5%.

Kaola ingin bertanya, adakah terdapat peningkatan dalam pembayaran menggunakan sistem yang baharu?. Apakah cabaran yang dihadapi dalam pelaksanaan ataupun penggunaannya oleh para *vendors*?. Seperti yang difahami kelambatan pembayaran boleh mengehadkan perkembangan bisnes dan merugikan mereka.

Tajuk SD04A - Jabatan Perancangan dan Kemajuan Ekonomi. Di bawah Seksyen 2 (1) Perintah Harga, Paparan Harga. Penjual dimestikan menunjukkan harga barang dengan nyata untuk memastikan ketelusan harga dan kelakuan perniagaan yang beretika. Adakah pihak jabatan membuat inisiatif dalam "memberigakan" perkara ini. Ianya mungkin tidak diketahui oleh *online sellers* dan ada kalanya bisnes dari segi servis juga mungkin tidak menyatakan harga dengan nyata tetapi cara *verbal* diberi harga yang berlainan jika ditanya. Mohon penjelasan mengenai perkara ini. Terima kasih.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari. Mengenai *e-Payment*.

Kaola perlu mengecek statistik yang disampaikan oleh Yang Berhormat tadi yang mengikut prestasi yang kaola fahami *percentage* itu lebih tinggi daripada yang disebutkan oleh Yang Berhormat Dayang Khairunnisa binti Awang Haji Ash'ari. Walau bagaimanapun, perkara ini memang satu perkara yang mesti *continue improve* bukannya mengambil kira *percentage* yang ada masa ini tidak lagi membuat apa-apa. Memang kitani sentiasa untuk *improve*.

Kementerian Kewangan dan Ekonomi *understand problem* kalau sekiranya pembayaran itu dilambat-lambatkan. Perkara ini bukan saja di bawah Kementerian Kewangan dan Ekonomi malah Kementerian Kewangan dan Ekonomi mesti juga bekerjasama dengan beberapa kementerian yang lain dan agensi berkenaan.

Mengenai *price control* di bawah JPKE, barangkali kaola akan mengongsikan pada masa ini bukannya semua barangan di kedai-kedai itu di bawah *price control*. Nganya *price control* ini hanya 12 *item* sahaja.

Jadi yang *important items* yang hanya dikenalkan *price control* tapi untuk *making sure* orang bisnes ini salah guna, Pegawai JPKE ini akan sentiasa turun

padang melawat kedai-kedai mengecek harga yang dalam 12 *item* ini juga. barangkali kalau ada aduan mengenai harga yang tidak berpatutan boleh juga disampaikan kepada JPKE. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Haji Osman @ Othman.

Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Haji Osman @ Othman: Yang Berhormat Pengerusi, terima kasih. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ dan salam sejahtera.

Yang Berhormat Pengerusi dan Ahli-Ahli Yang Berhormat. Lebih dahulu kaola merakamkan terima kasih atas mukadimah yang disampaikan oleh Yang Berhormat Dato Seri Setia Dr. Awang Haji Mohd. Amin Liew bin Abdullah, Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II, Negara Brunei Darussalam.

Kaola ingin menyentuh Tajuk SD 01A, Jabatan Kementerian dan Ekonomi dengan Anggaran Peruntukan yang diberikan \$19,570,770.00.

1. الْحَمْدُ لِلَّهِ negara kita telah berjaya menarik pelabur-pelabur asing (*FDI*) ke negara ini untuk membuat pelaburan di negara kita ini sama-sama membantu menghasilkan *KDNK* bagi negara kita ini. Walau bagaimanapun kaola ingin bertanya mengenai jika ada pihak-pihak dari

negara ini ingin membuat pelaburan di luar negara, adakah kementerian dapat menyediakan saluran-saluran untuk menarik pelaburan dari negara kita ini untuk membuka pelaburan di luar negara seterusnya dapat *bercompete* dengan *market* di luar negara?

2. **أَلْحَمْدُ لِلَّهِ** Negara Brunei Darussalam telah banyak mendatangkan *franchise* dari luar negara dengan bermacam-macam *franchise* seperti makanan (*restaurant*), produk-produk makanan, buah-buahan dan juga jenama pakaian. Kaola ingin mencadangkan *franchise* yang terdapat di Negara Brunei ini untuk dipromosikan ke luar negara untuk membantu *SM* (perusahaan kadar sederhana) membuka *franchise* mereka di luar negara dan bersaing dengan *franchise yang terdapat* di luar negara. Sudah tiba masanya *enterprise* mahupun apa jua *franchise* yang terdapat di negara ini, untuk bersaing bagi membantu pengeluaran dalam negara serta penglibatan pengusaha-pengusaha negara ke arah globalisasi.

Sekian Yang Berhormat Pengerusi.
Terima kasih.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Yang Berhormat Pengerusi. Terima kasih dan terima kasih juga kepada Yang Berhormat Pengiran Haji Mohamed bin Pengiran Haji Osman @ Othman atas soalan itu.

Kedua-duanya lebih kurang sama. Bagi pengusaha-pengusaha kita dalam negeri untuk majukan perniagaan di luar negeri ini barangkali perkara ini pernah juga bisnes di dalam negeri ini dijemput sama-sama ikut serta dalam *trade fare* dan *exhibition* di luar negeri bagi sama-sama lebih memahami juga *market* di luar negeri itu juga.

Jika sekiranya akan memajukan pelabur di negeri-negeri luar itu barangkali satu forum yang bersesuaian ialah untuk melalui *Chamber Of Commerce* dalam negeri ini bolehlah menghubungi *Chamber Of Commerce* di luar negeri juga.

Perkara ini kerajaan boleh membukakan jalan tetapi mengusahakan untuk memikirkan *investment* dan dengan *detailnya* itu pihak swasta sendiri memikul tanggungjawab itu juga.

Pihak kerajaan memang menggalakkan perkara ini tetapi juga barangkali *responsibility* ini sama-sama pikul juga antara pihak kerajaan dan juga pihak swasta. *Franchise* ini sama juga kalau dibukakan di luar negeri itu barangkali perlu juga lebih difahami juga keadaan pasaran di luar negeri itu sebelum terus melabur di negeri luar itu. Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya kira hidung peniaga-peniaga ini lebih sensitif daripada hidung kerajaan. Adanya *opportunities* untuk melabur sama ada di luar negeri atau di dalam negeri itu fahaman saya lebih seperti kita

mempunyai seperti masa ini, bisnes seperti Haji Sabli barangkali hidungnya lebih sensitif daripada hidung kitani di dalam kerajaan.

Wang yang dapat difikirkannya atau diciumnya. Boleh menimbulkan *opportunities* bagi bisdia untuk berkecimpung.

Saya persilakan sekarang Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon.

Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Terima kasih, Yang Berhormat Pehin Pengerusi. وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ dan dan salam sejahtera.

Terima kasih juga atas kesempatan yang diberikan kepada kaola. Pengetahuan mengenai Pengurusan Kewangan sudah tentunya penting bagi setiap urusan dilakukan, melibatkan kewangan-kewangan dan perlu dirancang bagi mengelak daripada terbeban dari kemelut kewangan.

Tertubuhnya *Authority Monetary Brunei Darussalam (AMBD)* langkah-langkah progresif dapat dipertingkatkan ke arah mengukuhkan kewangan yang lebih berdaya tahan serta mempertingkatkan sektor perkhidmatan kewangan yang berdaya maju.

Antara matlamat strateginya ialah untuk memperkasakan dan membangunkan pengguna yang berpengetahuan dan celik kewangan.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ pihak *AMBD* telah menjalankan beberapa aktiviti seperti Jerayawara Literasi Kewangan, Jerawaya Hari Menabung, Muzhakarrah Ilmuan Kewangan Islam (MIKI) yang telah difokuskan kepada kumpulan tertentu.

Saya cadangkan agar *outrage program* yang serupa akan dapat dilartkan dan difokuskan kepada golongan keluarga yang berpengetahuan rendah dan berpendidikan rendah.

Dalam hal ini, apakah ada perancangan *AMBD* dapat bekerjasama dengan Jabatan Pembangunan Masyarakat, Majlis Ugama Islam Brunei, Yayasan Sultan Haji Hassanal Bolkihah dan agensi-agensi bukan kerajaan yang lain seperti MKM dalam membantu golongan yang kurang berkemampuan untuk meningkatkan pengetahuan asas kewangan dan tentunya boleh meningkatkan kualiti kehidupan golongan ini.

Dengan memberikan *basic knowledge* dalam kewangan kemahiran dalam pengendalian asas kewangan sedikit sebanyak dapat memberi manfaat bagi membantu mereka dalam kehidupan seharian dan bagi jangka masa yang panjang.

Pengetahuan terhadap kewangan boleh mengelakkan mereka daripada beban hutang yang boleh menjerumuskan mereka kepada masalah kemiskinan yang tegar.

Sekian sahaja Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih juga Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin Pengiran Maon.

Mengenai peranan *AMBD* untuk meningkatkan lagi *financial literacy* ke golongan *community* melalui Majlis Ugama Islam Brunei, Yayasan Sultan Haji Hassanal Bolkiah dan sebagainya, perkara ini Timbalan Pengerusi *AMBD* juga akan menambah sedikit nanti.

Perkara ini memang satu isu yang serius. *Financial management* bagi orang kitani sama ada orang 'tadapat atau kurang tadapat' sama juga perlu lebih faham mengenai isu *financial management*.

Oleh itu, bukan saja melalui *AMBD* mungkin melalui bank-bank dan internet. Barangkali dapat kitani sama-sama dapat belajar isu mengenai *financial management* ini juga.

Untuk menyampaikan kepada komuniti secara keseluruhan, barangkali satu perkara yang dapat kaola sampaikan kepada *AMBD* untuk menjadi satu isu yang dapat dimajukan lagi.

إِنْ شَاءَ اللَّهُ Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih.

Yang Berhormat Menteri Hal Ehwal Dalam Negeri: Terima kasih kepada Yang Berhormat Pengiran Haji Ali bin

Pengiran Maon di atas Usul atau cadangan untuk melarutkan lagi Perancangan Literasi Kewangan ini kepada warga yang berpendidikan rendah.

Sebagaimana Yang Berhormat yang telah nyatakan tadi, banyak program atau rancangan-rancangan yang telah pun diusahakan oleh *AMBD* dalam usaha untuk memberikan kesedaran dan pengetahuan kepada orang ramai mengenai kepentingan Literasi Kewangan.

Dalam hubungan untuk *outrage* kepada warga pendidikan rendah ini *AMBD* pada masa ini sedang meneroka usaha bagi memberikan rancangan ini bukan sahaja melalui *AMBD* tetapi juga bekerjasama institusi-institusi kewangan di negara ini khususnya kepada golongan yang menerima bantuan kebajikan atau golongan yang diberi bantuan Majlis Ugama Islam supaya mereka ini di samping menerima bantuan-bantuan tersebut akan dapat mengurus kewangan yang mereka terima itu dengan teratur dan dipantau dari semasa ke semasa. Perkara ini sedang dalam penelitian *AMBD* bersama dengan institusi-institusi kewangan.

Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Saya persilakan Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Khamis.

Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Khamis: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi. Barangkali terus

sahaja pada soalan disebabkan masa kecemasan untuk tengah hari ini.

Soalannya, dimanakah kesinambungan Wawasan Brunei 2035. Pelan Strategik Jabatan Perdana Menteri dengan bajet 2019 yang dibentangkan dari segi:

1. Dasar *Public Private Partnership (PPP)* dan dasar penswastaan?.;
2. Peningkatan kemampuan penggubalan dasar Master Plan di Jabatan Perancangan Kemajuan dan Ekonomi?.;
3. Pendekatan isu mengenai masalah secara holistik. Adakah pendekatan *whole of government approach (WGA)* atau *WNA* benar-benar digunakan dari sudut pelaksanaan program dan projek untuk mencapai *target value for money*?.; dan
4. Sejauh ini kita telah menyediakan RKN setiap 5 tahun sekali yang RKN-11 telah pun dilaksanakan. Sukacita ingin mengetahui perkara berikut:
  - i. Pencapaian RKN-11 dari segi pelaksanaan projek yang sudah diluluskan dan impaknya kepada pendapatan negara (*government revenue*) dan *return of investment*;
  - ii. Tempoh RKN-11 sudah 3 tahun berlalu. Adakah sudah RKN 12 disediakan untuk dilaksanakan untuk mencapai GDP \$80 bilion dalam tahun 2035?.; Sekian terima kasih.

Yang Berhormat Menteri di Jabatan Perdana Menteri dan Menteri Kewangan dan Ekonomi II: Terima kasih Yang Berhormat Pengerusi dan terima kasih juga Yang Berhormat Awang Naim bin Haji Khamis mengenai beberapa soalan yang dibangkitkan.

Pertama sekali, mengenai *Public Private Partnership (PPP)*. Pada masa ini ada satu komite yang dahulu dikenali dengan gelaran *private cooperation community*. Pada masa ini ditukar namanya menjadi Komite Pengkorporatan dan Kerjasama Awam Swasta (*cooperation MPPP*).

Dalam komite ini ada dasar-dasar mengenai dengan *PPP*. *PPP* ini bukannya satu *term* yang digunakan di negara ini sahaja. *PPP* ini memang satu pelaksanaan yang dilakukan juga di beberapa negeri.

Tujuan untuk meningkatkan lagi efisiensi perkhidmatan dan juga sama-sama mengongsikan atau sama memikul risiko dalam pelaburan-pelaburan dalam *joint venture* yang dikenal pasti.

Pada masa ini, Kementerian Kewangan dan Ekonomi, pada bulan Oktober tahun lepas sudah mengadakan perjumpaan dengan setiap kementerian bagi tujuan untuk mengenal pasti apa yang perkhidmatan atau aktiviti-aktiviti kerajaan dapat dimajukan di bawah program *PPP* itu.

Pada masa ini sudah terdapat satu senarai beberapa *PPP* projek yang dapat dilaksanakan. Akan tetapi setiap *PPP* ini akan mengambil masa.

Jadi, Kementerian Kewangan dan Ekonomi pada masa ini memikirkan cara supaya *PPP* yang dikenal pasti ini dilaksanakan dengan lebih cepat.

(Majlis Mesyuarat ditangguhkan)

Mengenai RKN-11, kitani tunggu nanti sudah kaola *present* RKN *paper* selepas itu barulah boleh kitani membincangkan isu mengenai dengan RKN. Terima Kasih Yang Berhormat Pengerusi.

Yang Berhormat Pengerusi: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Saya masih lagi ada beberapa Ahli dalam senarai saya ini yang suka untuk turut serta dalam meneliti dan membahaskan Tajuk Kementerian Kewangan dan Ekonomi ini.

Saya berpendapat ada baiknya mesyuarat Jawatankuasa ini kita tangguhkan dahulu dan kita bersidang semula di Persidangan Majlis Mesyuarat Negara.

(Mesyuarat Jawatankuasa ditangguhkan)

(Majlis Mesyuarat bersidang semula)

Yang Berhormat Yang Di-Pertua: Ahli-Ahli Yang Berhormat. Sekarang bersidang semula sebagai Majlis Mesyuarat Negara.

Saya suka untuk menangguhkan Majlis Mesyuarat Negara ini sehingga pukul 2.30 petang ini.

Sekian **وبالله التوفيق والهداية**
وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ